

ที่ระลึก

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พ.ต.ท. พระอาจอาสา (แดง ยุวกนิษฐ์)

ณ เมรุวัดไผ่ตัน

ถนนพหลโยธิน พระนคร

วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๐

ที่ระลึก

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พ.ต.ท. พระอาจอาสา (แดง ยุวกนิษฐ์)

ณ เมรุวัดไผ่ตัน

ถนนพหลโยธิน พระนคร

วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๐

พ.ต.ท. พระอาจอาสา (แดง ยุวกนิษฐ์)

ชาตะ ๑๑ กันยายน ๒๔๒๕

มตะ ๒๗ มกราคม ๒๕๐๘

ประวัติ

พ.ต.ท. พระอาจอาสา (แดง ยุวกนิษฐ)

คุณพ่อ พ.ต.ท. พระอาจอาสา (แดง ยุวกนิษฐ) เกิดเมื่อวันศุกร์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมะเมีย ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๒๕ ณ ตำบลถนนบ้านตะนาว อำเภอดุสิต จังหวัดพระนคร เป็นบุตรคนที่ ๕ คนสุดท้องของนายอยู่ นางปริก ยุวกนิษฐ มีพี่น้องร่วมสายโลหิตเดียวกัน ๕ คน คือ:-

๑. นางแช่ม ภาสวะนิช

๒. ร.อ.ท. ขุนประเสริฐทะเบียน (ขัน ยุวกนิษฐ)

๓. นางช้อย พลภรรค

๔. นางแถม เพิ่มอุตส่าห์

๕. พ.ต.ท. พระอาจอาสา (แดง ยุวกนิษฐ)

เมื่อเจริญวัยได้ศึกษาเล่าเรียน ณ สำนักเรียนโรงเรียนวัดราชนัดดา สำเร็จการศึกษาสอบไล่ได้ประโยค ๒ ชั้นหนึ่ง พออายุครบอุปสมบท ก็ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดสุทัศน์เทพวราราม เมื่อลาสิกขาบทแล้ว ได้สมัครเข้าทำงานเป็นพลตระเวนที่ ๒ เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ อยู่ที่สถานีตำรวจสามยอด รับพระราชทานเงินเดือน ๒๐ บาท ต่อมาได้มีการสอบคัดเลือกนายหมวด หรือ ร้อยตำรวจตรี คุณพ่อสอบได้เป็นที่ ๒ เป็นร้อยตำรวจตรี เมื่อวันที่ ๑๒

มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๙ ได้ย้ายไปประจำอยู่ที่สถานีตำรวจวัดชลอ รับพระราชทานเงินเดือน ๖๐ บาท

วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้ย้ายไปประจำอยู่ที่สถานีตำรวจป้อมปราม ต่อจากนั้นก็ย้ายไปอยู่สถานีตำรวจบางพลัด รับพระราชทานเงินเดือน ๖๔ บาท

วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้เลื่อนยศเป็นสารวัตรแขวง รับพระราชทานเงินเดือน ๑๐๐ บาท

วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้ย้ายมาอยู่กองพิเศษ และที่กองพิเศษนี่เอง ท่านได้รับพระราชทานเงินเดือน ๑๙๐ บาท

วันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นสารวัตรใหญ่กองพิเศษ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๑๙๐ บาท

วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้รับพระราชทานเงินเดือนเพิ่มเป็น ๒๒๐ บาท ถึง ๓๐๐ บาท

วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๔๗๓ ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นผู้รั้งผู้กำกับการตำรวจกองพิเศษ รับพระราชทานเงินเดือนเท่าเดิมคือ ๓๐๐ บาท

ระหว่างที่รับราชการอยู่นั้น ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ตามลำดับดังต่อไปนี้:-

๑. ได้รับพระราชทานเป็น "ขุนอาจอาษา" เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

๒. ได้รับพระราชทานเป็น "หลวงอาจอาสา" เมื่อวันที่ ๓๐

ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

๓. ได้รับพระราชทานเป็น "พระอาจอาสา" เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๔

นับตั้งแต่รับราชการจนออกจากราชการรวมเวลาประมาณ ๒๖ ปี จากนั้นได้ออกจากราชการรับพระราชทานเงินบำนาญเป็นเงิน ๑,๐๑๒.๕๐ บาท ตลอดอายุ

คุณพ่อ พ.ต.ท. พระอาจอาสา (แดง ยุวกนิษฐ) ได้สมรสกับนางถม ทรงสอาด ณ บ้านตำบลลาดยาว อำเภอบางเขน จังหวัดพระนคร มีบุตรชาย ๑ คน คือข้าพเจ้า (สุมน ยุวกนิษฐ) ท่านได้ปฏิบัติตนเป็นสามีที่ดีที่สุดของภรรยา ท่านได้อบรมสั่งสอนข้าพเจ้าให้อยู่ในศีลธรรมประกอบแต่คุณงามความดี ให้การศึกษา เพื่อเป็นอาชีพอันมั่นคง ชี้ช่องให้มัธยัสถ์สะสมทรัพย์ จนปัจจุบันมั่งคั่งสมบูรณ์เป็นปึกแผ่น

ด้านพระศาสนา

คุณพ่อเป็นผู้มีความเลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง จะเห็นได้โดยการบริจาคทุนทรัพย์ที่เก็บหอมรอมริบมาทำบุญไว้ในพระบวรพุทธศาสนา เช่น

๑. บริจาคบำรุงวัดเทพธิดา เงิน ๑๐,๐๐๐ บาท

๒. บริจาคบำรุงวัดไผ่ตัน เงิน ๑๔๘,๐๐๐ บาท

๓. บริจาคตั้งทุน "ยุวกนิษฐ" ที่ ร.พ. สงฆ์ เงิน ๑๐,๐๐๐ บาท

และยังได้บริจาคให้แก่วัดอื่น ๆ อีกมาก

คุณพ่อเป็นผู้ที่มีใจศรัทธาอันแรงกล้า ที่จะจรรโลงพระบวรพุทธศาสนาไว้ให้ยืนนาน ชอบเข้าวัดฟังธรรม สนทนาธรรม และบำเพ็ญกุศลมิได้ขาด จึงทำให้ท่านมีความสุขเป็นปกติเสมอมา แม้สุขภาพในบั้นปลายของชีวิตจะลดน้อยถอยลง แต่กำลังใจอันแก่กล้า ฝึกหัดให้ข้าพเจ้ามีกำลังใจอันเข้มแข็ง เมื่อท่านป่วยหนักตอนหนึ่งได้กล่าวกับข้าพเจ้าว่า "หากพ่อตาย ลูกอย่าร้องไห้นะลูกนะ เพราะทุกคนเมื่อเกิดก็ต้องตาย ทุก ๆ คนที่เกิดมาต้องเดินทางไปสู่ความตายกันทั้งนั้น อย่าแสดงความอ่อนแอให้ใครเห็น กำหนดภารกิจให้เป็นไปตามปกติธรรมดา" ท่านจึงมีจิตใจผ่องใสอยู่เสมอ จนอายุยืนนาน

คุณพ่อ ได้เริ่มป่วยด้วยโรคชรา เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ ข้าพเจ้าและมารดาได้พยายามปฏิบัติดูแลรักษาปฐมพยาบาลจนสุดความสามารถ ไม่เห็นแก่การสิ้นเปลืองและเหน็ดเหนื่อย จนกระทั่งวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๘ เวลา ๑๔.๒๐ น. ท่านก็ได้ถึงแก่กรรมลงด้วยอาการอันสงบ ท่ามกลางความอาลัยรักและคิดถึงของมารดาและข้าพเจ้าตลอดจนญาติมิตร ณ บ้านเลขที่ ๑๐๖๒ ถนนพหลโยธิน พระนคร สิริรวมอายุได้ ๘๔ ปี ๒ เดือน ๑๐ วัน.

พุทธศาสนปฏิบัติ

คนเราไม่เลือกว่าชาติใดภาษาใด ที่มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่น ย่อมมีศาสนาเป็นสรณะที่พำนักโดยมาก ผู้ใดไม่ยึดถือศาสนาเป็นหลักแห่งความประพฤติ นับว่าเป็นคนอนาถา ศาสนามีเป็นหลักตั้งแต่ดึกดำบรรพ์มา แต่แตกต่างกัน มีสาระบ้าง ไม่มีสาระบ้าง แล้วแต่ความเห็นของเจ้าลัทธิ เมื่อพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์รู้ยิ่งเห็นจริงตามกฎแห่งธรรมดา ทรงแสดงธรรมมีเหตุผลที่ผู้ตริตรองจะพึงเห็นตามได้ คำสั่งสอนของพระองค์ จึงได้เจริญแพร่หลายเป็นที่นิยมนับถือของคนเป็นอันมาก ตั้งเป็นพระพุทธศาสนาสืบมา ความปฏิบัติซึ่งเป็นหลักของพระพุทธศาสนานั้น คือ ศีล สมาธิ ปัญญา. การรักษา กาย วาจาให้สงบเกียดกันกิริยาที่เสียทางกาย วาจามิให้แสดงกิเลสหยาบ เรียกว่าศีล ต่างกันโดยประเภทตามความประพฤติยิ่งแลหย่อน ศีล ๕ จัดเป็นนิตยศีลควรรักษาเป็นนิตย์ มีทั้งในพุทธกาลและนอกพุทธกาล แม้พระพุทธเจ้ายังไม่บังเกิดขึ้นในโลก ก็มีนักปราชญ์แนะนำสั่งสอน เมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น พระองค์ก็ทรงสอนให้ประพฤติเป็นหลักแห่งความปฏิบัติ. ศีลมีองค์ ๘ เรียกว่าอุโบสถศีล นี้มีปรากฏแต่ในพระพุทธศาสนา เป็นโอกาสที่จะให้คฤหัสถชนได้ประพฤติพรหมจรรย์ ในพระธรรมวินัยชั่ว

วันหนึ่งคืนหนึ่ง นิยมตามวันที่ท่านกำหนดไว้ซึ่งเรียกว่าวันธรรมสวนะ ตามที่นิยมนับถือกันในสมัยนี้ก็คือวัน ๘ ค่ำ และวัน ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ ตามปักษ์ขาด ปักษ์ถ้วน ที่ยิ่งกว่านี้ก็คือศีลของภิกษุสามเณร วิธีแห่งศีลอื่น ๆ จงงดไว้ จะกล่าวแต่วิธีรักษาอุโบสถศีล ซึ่งนิยมปฏิบัติกันในสมัยนี้.

วิธีรักษาอุโบสถ

อุโบสถกรรมเป็นอนวัชชกิจ บัณฑิตควรรักษาให้เต็มวันหนึ่งและคืนหนึ่ง ในวันที่รักษานั้น ท่านสอนไม่ให้เกี่ยวข้องด้วยกิจการที่ทำผู้อื่นให้ลำบาก โดยที่สุดแต่ใช้คนและสัตว์ แม้ไม่เกี่ยวด้วยเวรกรรม เช่นไถนาและหีบอ้อยเป็นต้น ไม่พึงทำด้วยตนเองหรือบังคับให้ผู้อื่นทำ แม้บังคับไว้แต่วันก่อนก็ต้องวางธุระ ทำดุจไม่รู้ไม่เห็น อย่าเกี่ยวข้องในวันนั้น ควรทำแต่กิจที่ไม่เป็นไปเพื่อความคับแค้นเคืองใจแห่งผู้อื่น มีการจัดไทยธรรมนำไปเพื่อบำเพ็ญทานเป็นต้น ทำเองหรือให้ผู้อื่นทำในวันนั้นก็ควร เมื่อสมาทานอุโบสถแล้ว พึงยังเวลาให้ล่วงไปโดยคิดนับอายุและวัยของตนว่า เราเกิดในยุคที่คนมีอายุกำหนดเพียงร้อยปี อายุของเราล่วงไปเท่านี้ ๆ แล้วยังอยู่ในเขตอีกเท่านี้ ไม่ล่วงเขตนี้ไปได้ อนึ่งเหตุแห่งความตายอันเกิดขึ้นในระหว่างก็มีอยู่มาก เพราะชีวิตไม่มีเครื่องหมายกำหนดไม่ได้ว่า จะตายเมื่อไรตายที่ไหน ตายด้วยโรคอะไร เปรียบเหมือนดวงประทีปที่ตามไว้ในที่แจ้ง เมื่อธารลมอันพัดมาแต่แปดทิศไม่ได้ก็ดับไปฉันใด ชีวิตก็ฉันนั้น ธารอันตรายไม่ได้ก็แตกดับไป คนที่มีอายุตามกำหนดนี้ ย่อมตั้งอยู่ในวัย ๓ คือ ปฐมวัย, มัชฌิมวัย, ปัจฉิมวัย, เราตั้งอยู่ในวัยนี้ ๆ กิริยาที่นับอายุและวัยนี้เป็นคุณบำรุงความไม่ประมาท เพราะเมื่อทำในใจอย่างนี้ จิตจะเห็นลงว่า "อวสฺสํ มยา มริตพฺพํ" เราต้องตายเป็นแน่ เมื่อปลงใจลงเช่นนั้น ก็จะไม่ย่อหย่อนในการกุศล

ตั้งใจรักษาอุโบสถศีลมิให้เศร้าหมอง เมื่อนับอายุและวัยดังนี้แล้ว ถึงเวลาพึงบริโภคอาหารที่ตระเตรียมไว้แต่วันก่อน บริโภคแล้วพึงไปสู่วิหารฟังธรรม หรือทำในใจพระกรรมฐานอันใดอันหนึ่ง ยังวันและคืนนั้นให้ล่วงไปอย่างนี้ เพราะฉะนั้น ผู้จะรักษาอุโบสถพึงจัดแจงกิจการที่เกี่ยวกับบ้านเสียให้เสร็จในวันก่อนแต่วันอุโบสถ ครั้นถึงเวลารุ่งขึ้น พอแสงพระอาทิตย์แดงขึ้นมาแล้ว พึงบ้วนปากทำวัตรบูชาพระรัตนตรัย เปล่งวจีเภทอธิฏฐานอุโบสถด้วยคำว่า "อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ พุทฺธปญฺญตฺตํ อุโปสถํ อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ สมฺมเทว อภิรกฺขิตุํ สมาทิยามิ" ความว่า "ข้าพเจ้าขอสมาทานอุโบสถพุทธบัญญัติอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้ เพื่อจะรักษาไว้ให้ดีมิให้ขาดมิให้ทำลายคืนหนึ่งวันหนึ่งเวลาวันนี้" ดังนี้ แล้วยับยั้งอยู่ด้วยคิดนับอายุและวัยดังกล่าวมาแล้ว ได้เวลารับประทานอาหารแล้ว ไปสู่ที่สมาคม ณ วัดใดวัดหนึ่ง ประพฤติตามระเบียบที่ท่านประพฤติกัน ระเบียบที่ท่านประพฤติกันนั้นดังนี้

เวลาเช้า พระสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ประชุมกันในโรงพระอุโบสถหรือพระวิหาร ศาลาการเปรียญเป็นต้น พระสงฆ์สวดทำวัตรพระก่อน เมื่อจบแล้วอุบาสกอุบาสิกาจึงทำต่อไป ให้นั่งคุกเข่าท่าพรหมประณมมือ ผู้เป็นหัวหน้าเริ่มนำ อุบาสกอุบาสิกาว่าตามดังนี้ :–

คำบูชาดอกไม้ธูปเทียน

ยมหํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ภควนฺตํ สรณํ คโต / คตา อิมินา สกฺกาเรน ตํ ภควนฺตํ อภิปูชยามิ. ข้าพเจ้าบูชาบัดนี้ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ ซึ่งข้าพเจ้าถึงว่าเป็นสรณะ ด้วยสักการะนี้.

ยมหํ สฺวากฺขาตํ ภควตา ธมฺมํ สรณํ คโต / คตา อิมินา สกฺกาเรน ตํ ธมฺมํ อภิปูชยามิ. ข้าพเจ้าบูชาบัดนี้ ซึ่งพระธรรม อันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว ซึ่งข้าพเจ้าถึงว่าเป็นที่พึ่งกำจัดภัยได้จริง ด้วยสักการะนี้.

ยมหํ สุปฏิปนฺนํ สงฺฆํ สรณํ คโต / คตา อิมินา สกฺกาเรน ตํ สงฺฆํ อภิปูชยามิ. ข้าพเจ้าบูชาบัดนี้ ซึ่งพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดี ซึ่งข้าพเจ้าถึงว่าเป็นที่พึ่งกำจัดภัยได้จริง ด้วยสักการะนี้. บรรทัดบนคือคำว่า คโต สำหรับผู้ชายว่า บรรทัดล่างคือคำว่า คตา สำหรับผู้หญิงว่า ต่อไปพึงสังเกตตามนัยนี้.

ทำวัตรเช้า

(หัวหน้ากล่าวคำนำ จงว่าตามพร้อมกัน)

(นำ) อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา. (ว่าตาม)

(นำ) พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ. (ว่าตามแล้วกราบหนหนึ่ง)

(นำ) สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม. (ว่าตาม)

(นำ) ธมฺมํ นมสฺสามิ. (ว่าตามแล้วกราบหนหนึ่ง)

(นำ) สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ. (ว่าตาม)

(นำ) สงฺฆํ นมามิ. (ว่าตามแล้วกราบหนหนึ่ง)

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ พุทฺธสฺส ภควโต ปุพฺพภาคนมการํ กโรม เส.

(สวดพร้อมกัน)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ พุทฺธาภิถุตึ กโรม เส.

(สวดพร้อมกัน)

โย โส ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู, อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ, สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา. โย อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ,

สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทสิ, โย ธมฺมํ เทเสสิ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ, สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสสิ. ตมหํ ภควนฺตํ อภิปูชยามิ, ตมหํ ภควนฺตํ สิรสา นมามิ. กราบลงหนหนึ่ง.

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ ธมฺมาภิถุตึ กโรม เส.

(สวดพร้อมกัน)

โย โส สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก, โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ. ตมหํ ธมฺมํ อภิปูชยามิ, ตมหํ ธมฺมํ สิรสา นมามิ. กราบลงหนหนึ่ง.

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ สงฺฆาภิถุตึ กโรม เส.

(สวดพร้อมกัน)

โย โส สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย, อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส. ตมหํ สงฺฆํ อภิปูชยามิ, ตมหํ สงฺฆํ สิรสา นมามิ. กราบลงหนหนึ่ง.

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ รตนตฺตยปฺปณามคาถาโย เจว สํเวคปริกิตฺตนปาฐญฺจ ภณาม เส.

(สวดพร้อมกัน)

พุทฺโธ สุสุทฺโธ กรุณามหณฺณโว,
โยจฺจนฺตสุทฺธพฺพรญาณโลจโน.
โลกสฺส ปาปูปกิเลสฆาตโก,
วนฺทามิ พุทฺธํ อหมาทเรน ตํ.
ธมฺโม ปทีโป วิย ตสฺส สตฺถุโน,
โย มคฺคปากามตเภทภินฺนโก.
โลกุตฺตโร โย จ ตทตฺถทีปโน,
วนฺทามิ ธมฺมํ อหมาทเรน ตํ.
สงฺโฆ สุเขตฺตาภฺยติเขตฺตสญฺญิโต,
โย ทิฏฺฐสนฺโต สุคตานุโพธโก.
โลลปฺปหีโน อริโย สุเมธโส,
วนฺทามิ สงฺฆํ อหมาทเรน ตํ.
อิจฺเจวเมกนฺตภิปูชเนยฺยกํ,
วตฺถุตฺตยํ วนฺทยตาภิสงฺขตํ.
ปุญฺญํ มยา ยํ มม สพฺพุปทฺทวา,
มา โหนฺตุ เว ตสฺส ปภาวสิทฺธิยา.

อิธ ตถาคโต โลเก อุปฺปนฺโน อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, ธมฺโม จ เทสิโต นิยฺยานิโก อุปสมิโก ปรินิพฺพานิโก สมฺโพธคามี สุคตปฺปเวทิโต. มยนฺตํ ธมฺมํ สุตฺวา เอวํ ชานาม, ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา, อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโข, ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโข, ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ. สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา. เสยฺยถีทํ. รูปูปาทานกฺขนฺโธ, เวทนูปาทานกฺขนฺโธ, สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ, สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ, วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ. เยสํ ปริญฺญาย, ธรมาโน โส ภควา, เอวํ พหุลํ สาวเก วิเนติ, เอวํภาคา จ ปนสฺส ภควโต สาวเกสุ อนุสาสนี, พหุลา ปวตฺตติ, รูปํ อนิจฺจํ เวทนา อนิจฺจา, สญฺญา อนิจฺจา, สงฺขารา อนิจฺจา, วิญฺญาณํ อนิจฺจํ, รูปํ อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา, สญฺญา อนตฺตา, สงฺขารา อนตฺตา, วิญฺญาณํ อนตฺตา, สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา, สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ

เต มยํ
ตา มยํ } โอติณฺณามฺห ชาติยา ชรามรเณน, โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ, ทุกฺโขติณฺณา ทุกฺขปเรตา, อปฺเปวนามิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ จิรปรินิพฺพุตมฺปิ ตํ ภควนฺตํ สรณํ คตา. ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ. ตสฺส ภควโต สาสนํ ยถาสตฺติ ยถาพลํ มนสิกโรม. อนุปฏิปชฺชาม สา สา โน ปฏิปตฺติ อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยาย สํวตฺตตูติ.

ประกาศองค์อุโบสถ

(เมื่อทำวัตรจบแล้ว ผู้เป็นหัวหน้านั่งคุกเข่า ว่าคำประกาศดังนี้)

อชฺช โภนฺโต ปกฺขสฺส ปณฺณรสี ทิวโส เอวรูโป โข โภนฺโต ทิวโส พุทฺเธน ภควตา ปญฺญตฺตสฺส ธมฺมสฺสวนสฺสเจว ตทตฺถาย อุปาสกุปาสิกานํ อุโปสถสฺส จ กาโล โหติ. หนฺท มยํ โภนฺโต สพฺเพ อิธ สมาคตา ตสฺส ภควโต ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติยา ปูชนตฺถาย อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ อุโปสถํ อุปวสิสฺสามาติ. กาลปริจฺเฉทํ กตฺวา ตํ ตํ เวรมณึ อารมฺมณํ กริตฺวา อวิกฺขิตฺตจิตฺตา หุตฺวา สกฺกจฺจํ อุโปสถํ สมาทิเยยฺยาม, อีทิสํ หิ อุโปสถํ สมฺปตฺตานํ อมฺหากํ ชีวิตํ มา นิรตฺถกํ โหตุ.

ข้าพเจ้าขอประกาศเริ่มเรื่องในการที่จะได้รักษาอุโบสถให้สาธุชนทราบทั่วกันก่อนแต่สมาทาน ณ บัดนี้ วันนี้เป็นวันปัณณรสีดิถีที่ครบ ๑๕ แห่งปักษ์ ก็แล มีนิยมเช่นนี้เป็นกาลที่สาธุชนอุบาสกอุบาสิกาจะฟังธรรม และรักษาอุโบสถพร้อมด้วยองค์ ๘ ประการ เพื่อประโยชน์แก่การฟังธรรมนั้น บัดนี้ขอกุศลอันยิ่งใหญ่ คือตั้งจิตสมาทานองค์ ๘ ประการ แห่งอุโบสถนั้น จงเกิดมีแก่สาธุชนทั้งหลายซึ่งมาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นี้ จงตั้งจิตคิดกำหนดกาลว่า จะรักษาอุโบสถสิ้นราตรีและวัน ๆ นี้ จงทำความเว้นจากโทษนั้น ๆ ให้เป็นอารมณ์ คือ

เว้นจากฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักทรัพย์ท่านผู้อื่น ๑ เว้นจากกรรมอันเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ๑ เว้นจากพูดปด ๑ เว้นจากดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย ๑ เว้นจากบริโภคโภชนะในเวลาวิกาล คือ ตั้งแต่เที่ยงแล้วไป ๑ เว้นจากฟ้อนรำขับร้องประโคมดนตรีและดูการเล่นเป็นข้าศึกหลักตอแก่กุศล และทัดทรงประดับตกแต่งร่างกายด้วยระเบียบดอกไม้ของหอมเครื่องทา ๑ เว้นจากที่นอนสูง ที่นอนใหญ่ภายในยัดด้วยนุ่นแลสำลี ๑ ฉะนี้อย่าให้จิตฟุ้งซ่านส่งไปอื่น จงสมาทานองค์ ๘ ประการนั้นโดยเคารพ เพื่อจะบูชาสมเด็จพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ด้วยธัมมานุธัมมาปฏิบัติตามกำลังของคฤหัสถ์ทั้งหลาย ชีวิตของเราทั้งหลายที่ได้ดำรงมาจนถึงวันอุโบสถเช่นนี้ อย่าให้ล่วงไปเปล่าปราศจากประโยชน์เลย. (คำบาลีว่า ปณฺณรสี ทิวโส และคำแปลว่า วันนี้เป็นวันปัณณรสีดิถีที่ ๑๕ นั้น สำหรับใช้ในวัน ๑๕ ค่ำ ถ้าเป็นวัน ๑๔ ค่ำ ให้เปลี่ยนเป็น จาตุทฺทสี ทิวโส คำแปลว่า วันนี้เป็นวันจาตุททสีดิถีที่ ๑๔ ถ้าเป็นวัน ๘ ค่ำ ให้เปลี่ยนเป็น อฏฺฐมี ทิวโส คำแปลว่า วันนี้เป็นวันอัฏฐมีดิถีที่ ๘ ดังนี้)

อาราธนาศีล

เมื่อประกาศจบแล้ว พระสงฆ์ผู้จะแสดงธรรมขึ้นนั่งบนธรรมาสน์ อุบาสกอุบาสิกากราบพร้อมกัน ๓ หน นั่งคุกเข่าท่าพรหมประณมมือ กล่าวคำอาราธนาศีลพร้อมกันดังนี้

มยํ ภนฺเต ติสรเณน สห อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ อุโปสถํ ยาจาม. ว่า ๓ หน. เมื่อพระสงฆ์ให้สรณคมน์และศีล คอยว่าตามเป็นตอน ๆ ตามระยะที่ท่านหยุดให้ ดังต่อไปนี้

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. ว่า ๓ หน พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ. ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ. สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ. ทุติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ. ทุติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ. ทุติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ. ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ. ตติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ. ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ.

เมื่อพระสงฆ์ท่านว่า สรณคมนํ นิฏฺฐิตํ ดังนี้ รับพร้อมกันว่า อาม ภนฺเต ดังนี้ แล้วท่านให้ศีลต่อไป คอยรับพร้อมกันตามระยะที่ท่านหยุดให้ ดังนี้

ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.
อทินฺนาทานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.
อพฺรหฺมจริยา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.
มุสาวาทา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.

สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

วิกาลโภชนา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.

นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนามาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺ-ฐานา เวรมณี สิกขาปทํ สมาทิยามิ.

อุจฺจาสยนมหาสยนา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.

อิมํ อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ พุทฺธปญฺญตฺตํ อุโปสถํ อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ สมฺมเทว อภิรกฺขิตุํ สมาทิยามิ.

ข้าพเจ้าขอสมาทานอุโบสถพุทธบัญญัติ อันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้ เพื่อจะรักษาไว้ให้ดีมิให้ขาดมิให้ทำลาย คืนหนึ่งวันหนึ่ง ณ เวลานี้. (ว่าตามท่านมาจนถึงนี่แล้ว เมื่อท่านว่าต่อไปเราไม่ต้องว่าตาม).

พระสงฆ์ว่าต่อไปดังนี้

อิมานิ อฏฺฐ สิกฺขาปทานิ อุโปสถวเสน สาธุกํ อปฺปมาเทน รกฺขิตพฺพานิ. (รับพร้อมกันว่า) อาม ภนฺเต.

พระสงฆ์ว่าต่อไปดังนี้

ปาณํ น หเน น จาทินฺนมาทิเย,
มุสา น ภาเส น จ มชฺชโป สิยา.
อพฺรหฺมจริยา วิรเมยฺย เมถุนา,

รตฺตึ น ภุญฺเชยฺย วิกาลโภชนํ.
มาลํ น ธาเร น จ คนฺธมาจเร,
มญฺเจ ฉมายํ ว สเยถ สนฺถเฏ
เอตญฺหิ อฏฺฐงฺคิกมาหุโปสถํ,
พุทฺเธน ทุกฺขนฺตคุนา ปกาสิตํ.
ตสฺมา หิ ตุมฺเหปิ อิทานิ สพฺเพ,
ยถาสมาทินฺนมิมํ อุโปสถํ.
เอกมฺปิ องฺคํ อวิติกฺกมิตฺวา,
สทฺธา สตา รกฺขถ อปฺปมตฺตา.
สีเลน สุคตึ ยนฺติ สีเลน โภคสมฺปทา.
สีเลน นิพฺพุตึ ยนฺติ ตสฺมา สีลํ วิโสธเย.

นั่งฟังจนจบกราบลงพร้อมกัน แล้วนั่งลงเป็นปกติ พระท่านเริ่มแสดงธรรมต่อไป ให้อุบาสกอุบาสิกาตั้งใจฟังธรรมโดยเคารพ เมื่อแสดงธรรมจบแล้ว ผู้เป็นหัวหน้ากล่าวคำนำว่า หนฺท มยํ สาธุการํ กโรม เส (รับพร้อมกันว่า) "สาธุ สาธุ สาธุ" เป็นเสร็จการในตอนเช้า พระกลับไปฉันเพล อุบาสกอุบาสิกากลับไปรับประทานอาหารเพล และหยุดพักตามควร.

ทำวัตรค่ำ

(หัวหน้ากล่าวคำนำ จงว่าตามพร้อมกัน)

(นำ) อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา. (ว่าตาม)

(นำ) พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ. (ว่าตามแล้วกราบหนหนึ่ง)

(นำ) สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม. (ว่าตาม)

(นำ) ธมฺมํ นมสฺสามิ. (ว่าตามแล้วกราบหนหนึ่ง)

(นำ) สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ. (ว่าตาม)

(นำ) สงฺฆํ นมามิ. (ว่าตามแล้วกราบหนหนึ่ง)

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ พุทฺธสฺส ภควโต ปุพฺพภาคนมการํ กโรม เส.

(สวดพร้อมกัน)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ พุทฺธานุสฺสตินยํ กโรม เส.

(สวดพร้อมกัน)

ตํ โข ปน ภควนฺตํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต. อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต

โลกวิทู, อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ. หยุดระลึกความตามบาลีที่กล่าวมาพอควร.

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ พุทฺธาภิคีตึ กโรม เส.

(สวดพร้อมกัน)

พุทฺธวารหนฺตวรตาทิคุณาภิยุตฺโต,
สุทฺธาภิญาณกรุณาหิ สมาคตตฺโต.
โพเธสิ โย สุชนตํ กมลํว สูโร,
วนฺทามหํ ตมรณํ สิรสา ชิเนนฺทํ.

พุทฺโธ โย สพฺพปาณีนํ, สรณํ เขมมุตฺตมํ.
ปฐมานุสฺสติฏฺฐานํ, วนฺทามิ ตํ สิเรนหํ.
พุทฺธสฺสาหสฺมิ ทาโส ว, พุทฺโธ เม สามิกิสฺสโร.
พุทฺโธ ทุกฺขสฺส ฆาตา จ, วิธาตา จ หิตสฺส เม.
พุทฺธสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ, สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ.
วนฺทนฺโตหํ จริสฺสามิ, พุทฺธสฺเสว สุโพธิตํ.
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ, พุทฺโธ เม สรณํ วรํ.
เอเตน สจฺจวชฺเชน, วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุ สาสเน.
พุทฺธํ เม วนฺทมาเนน, ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ.
สพฺเพปิ อนฺตรายา เม, มาเหสุํ ตสฺส เตชสา.

(หมอบลงว่า)

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา.

พุทฺเธ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ.

พุทฺโธ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ.

กาลนฺตเร สํวริตุํ ว พุทฺเธ.

(นั่งว่าธมฺมานุสฺสตินยปาฐดังนี้)

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ ธมฺมานุสฺสตินยํ กโรม เส.

(สวดพร้อมกัน)

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ. หยุดระลึกความตามบาลีที่กล่าวมาพอควร.

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ ธมฺมาภิคีตึ กโรม เส.

(สวดพร้อมกัน)

สฺวากฺขาตตาทิคุณโยควเสน เสยฺโย,

โย มคฺคปากปริยตฺติวิโมกฺขเภโท.

ธมฺโม กุโลกปตนา ตทธาริธารี,

วนฺทามหํ ตมหรํ วรธมฺมเมตํ.

ธมฺโม โย สพฺพปาณีนํ, สรณํ เขมมุตฺตมํ.
ทุติยานุสฺสติฏฺฐานํ, วนฺทามิ ตํ สิเรนหํ.
ธมฺมสฺสาหสฺมิ ทาโส ว, ธมฺโม เม สามิกิสฺสโร.
ธมฺโม ทุกฺขสฺส ฆาตา จ, วิธาตา จ หิตสฺส เม.
ธมฺมสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ, สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ.
วนฺทนฺโตหํ จริสฺสามิ, ธมฺมสฺเสว สุธมฺมตํ.
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ, ธมฺโม เม สรณํ วรํ
เอเตน สจฺจวชฺเชน, วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุ สาสเน.
ธมฺมํ เม วนฺทมาเนน, ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ
สพฺเพปิ อนฺตรายา เม, มาเหสุํ ตสฺส เตชสา.

(หมอบลงว่า)

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา,
ธมฺเม กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ.
ธมฺโม ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ,
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว ธมฺเม.

(นั่งว่าสงฺฆานุสฺสตินยปาฐ ต่อไป)

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ สงฺฆานุสฺสตินยํ กโรม เส.

(สวดพร้อมกัน)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, อุชุปฏิปนฺโน ภควโต

สาวกสงฺโฆ, ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ. ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา. เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ.

(หยุดระลึกความตามบาลีที่กล่าวมาพอควร)

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ สงฺฆาภิคีตึ กโรม เส.

(สวดพร้อมกัน)

สทฺธมฺมโช สุปฏิปตฺติคุณาทิยุตฺโต,
โยฏฺฐพฺพิโธ อริยปุคฺคลสงฺฆเสฏฺโฐ.
สีลาทิธมฺมปวราสยกายจิตฺโต,
วนฺทามหํ ตมริยาน คณํ สุสุทฺธํ.

สงฺโฆ โย สพฺพปาณีนํ, สรณํ เขมมุตฺตมํ.
ตติยานุสฺสติฏฺฐานํ, วนฺทามิ ตํ สิเรนหํ.
สงฺฆสฺสาหสฺมิ ทาโส ว, สงฺโฆ เม สามิกิสฺสโร.
สงฺโฆ ทุกฺขสฺส ฆาตา จ, วิธาตา จ หิตสฺส เม.
สงฺฆสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ, สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ.
วนฺทนฺโตหํ จริสฺสามิ, สงฺฆสฺโสปฏิปนฺนตํ.
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ, สงฺโฆ เม สรณํ วรํ.
เอเตน สจฺจวชฺเชน, วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุ สาสเน.

สงฺฆํ เม วนฺทมาเนน, ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ.
สพฺเพปิ อนฺตรายา เม, มาเหสุํ ตสฺส เตชสา.

(หมอบลงว่า)

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา,
สงฺเฆ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ.
สงฺโฆ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ,
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว สงฺเฆ.

ถ้าผู้หญิงสวดมีที่เปลี่ยนบางแห่งดังนี้ พุทฺธสฺสาหสฺมิ ทาโส ว ธมฺมสฺสาหสฺมิ ทาโส ว สงฺฆสฺสาหสฺมิ ทาโส ว ให้เปลี่ยน ทาโส เป็นทาสี ทั้ง ๓ แห่ง. วนฺทนฺโตหํ ให้เปลี่ยนเป็น วนฺทนฺตีหํ ทั้ง ๓ แห่ง พุทฺธํ เม วนฺทมาเนน ธมฺมํ เม วนฺทมาเนน สงฺฆํ เม วนฺทมาเนน ให้เปลี่ยน วนฺทมาเนน เป็น วนฺทมานาย ทั้ง ๓ แห่ง. นอกจากที่ว่ามานี้สวดเหมือนกันทั้งสิ้น.

ปาฐีสำหรับสวดต่อทำวัตรเย็น

(เมื่อทำวัตรเสร็จแล้วนั่งตามปกติ สวดปาฐดังต่อไปนี้)

รตนตฺตยนโมการคาถา

โย สนฺนิสินฺโน วรโพธิมูเล,
มารํ สเสนํ สุชิตํ วิเชยฺย.
สมฺโพธิมาคจฺฉิ อนนฺตญาโณ,
โลกุตฺตโม ตํ ปณมามิ พุทฺธํ.

อฏฺฐงฺคิโก อริยปโถ ชนานํ,
โมกฺขปฺปเวสาย อุชู จ มคฺโค.
ธมฺโม อยํ สนฺติกโร ปณีโต,
นิยฺยานิโก ตํ ปณมามิ ธมฺมํ.
สงฺโฆ วิสุทฺโธ วรทกฺขิเณยฺโย,
สนฺตินฺทฺริโย สพฺพมลปฺปหีโน.
คุเณหิเนเกหิ สมิทฺธิปตฺโต,
อนาสโว ตํ ปณมามิ สงฺฆํ.
โย กปฺปโกฏีหิปี อปฺปเมยฺยํ,
กาลํ กโรนฺโต อติทุกฺกรานิ.
เขทํ คโต โลกหิตาย นาโถ,
นโม มหาการุณิกสฺส ตสฺส.
อสมฺพุธํ พุทฺธนิเสวิตํ ยํ,
ภวาภวํ คจฺฉติ ชีวโลโก.
นโม อวิชฺชาทิกิเลสชาล-
วิทฺธํสิโน ธมฺมวรสฺส ตสฺส.
คุเณหิ โย สีลสมาธิปญฺญา-
วิมุตฺติญาณปฺปภุตีหิ ยุตฺโต.
เขตฺตญฺชนานํ กุสลตฺถิกานํ,
ตมริยสงฺฆํ สิรสา นมามิ.

อิจฺเจวมจฺจนฺตนมสฺสเนยฺยํ,
นมสฺสมาโน รตนตฺตยํ ยํ.
ปุญฺญาภิสนฺทํ วิปุลํ อลตฺถํ,
ตสฺสานุภาเวน หตนฺตราโย.

คำปัจจเวกขณ์อุโบสถ

๑. ยาวชีวํ อรหนฺโต, ปาณาติปาตํ ปหาย, ปาณาติปาตา ปฏิวิรตา, นิหิตทณฺฑา นิหิตสตฺถา, ลชฺชี ทยาปนฺนา สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรนฺติ. อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ, ปาณาติปาตํ ปหาย, ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต, นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโถ, ลชฺชี ทยาปนฺโน, สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรามิ. อิมินาปิ องฺเคน อรหตํ อนุกโรมิ. อุโปสโถ จ เม อุปวุฏฺโฐ ภวิสฺสติ.

๒. ยาวชีวํ อรหนฺโต, อทินฺนาทานํ ปหาย, อทินฺนาทานา ปฏิวิรตา, ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺขี, อเถเนน สุจิภูเตน อตฺตนา วิหรนฺติ. อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ, อทินฺนาทานํ ปหาย, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต, ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺขี, อเถเนน สุจิภูเตน อตฺตนา วิหรามิ. อิมินาปิ องฺเคน อรหตํ อนุกโรมิ. อุโปสโถ จ เม อุปวุฏฺโฐ ภวิสฺสติ.

๓. ยาวชีวํ อรหนฺโต, อพฺรหฺมจริยํ ปหาย, พฺรหฺมจารี อาราจารี, วิรตา เมถุนา คามธมฺมา, อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ, อพฺรหฺมจริยํ ปหาย, พฺรหฺมจารี อาราจารี, วิรโต เมถุนา คามธมฺมา,

อิมินาปิ องฺเคน อรหตํ อนุกโรมิ. อุโปสโถ จ เม อุปวุฏฺโฐ ภวิสฺสติ.

๔. ยาวชีวํ อรหนฺโต, มุสาวาทํ ปหาย, มุสาวาทา ปฏิวิรตา, สจฺจวาที สจฺจสนฺธา, เฐตา ปจฺจยิกา, อวิสํวาทกา โลกสฺส. อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ, มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต. สจฺจวาที สจฺจสนฺโธ เฐโต ปจฺจยิโก. อวิสํวาทโก โลกสฺส. อิมินาปิ องฺเคน อรหตํ อนุกโรมิ. อุโปสโถ จ เม อุปวุฏฺโฐ ภวิสฺสติ.

๕. ยาวชีวํ อรหนฺโต, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานํ ปหาย สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรตา, อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ. สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานํ ปหาย, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโต. อิมินาปิ องฺเคน อรหตํ อนุกโรมิ. อุโปสโถ จ เม อุปวุฏฺโฐ ภวิสฺสติ.

๖. ยาวชีวํ อรหนฺโต, เอกภตฺติกา รตฺตูปรตา, วิรตา วิกาลโภชนา, อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ, เอกภตฺติโก รตฺตูปรโต, วิรโต วิกาลโภชนา, อิมินาปิ องฺเคน อรหตํ อนุกโรมิ. อุโปสโถ จ เม อุปวุฏฺโฐ ภวิสฺสติ.

๗. ยาวชีวํ อรหนฺโต, นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา ปฏิวิรตา, อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ, นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา ปฏิวิรโต, อิมินาปิ องฺเคน อรหตํ อนุกโรมิ. อุโปสโถ จ เม อุปวุฏฺโฐ ภวิสฺสติ.

๘. ยาวชีวํ อรหนฺโต, อุจฺจาสยนมหาสยนํ ปหาย, อุจฺจาสยนมหาสยนา ปฏิวิรตา, นิจเสยฺยํ กปฺเปนฺติ, มญฺจเก วา ติณสนฺถรเก วา, อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ, อุจฺจาสยนมหาสยนํ ปหาย, อุจฺจาสยนมหาสยนา ปฏิวิรโต, นิจเสยฺยํ กปฺเปมิ, มญฺจเก วา ติณสนฺถรเก วา. อิมินาปิ องฺเคน อรหตํ อนุกโรมิ. อุโปสโถ จ เม อุปวุฏฺโฐ ภวิสฺสติ.

สตรีพึงเล่าแลสวดโดยบทพยัญชนะเป็นอิตถีลิงคพากย์ จะยกขึ้นแสดงแต่บทที่แปลกใน ๘ องค์นั้น ตามลำดับดังนี้:–

๑. ปฏิวิรตา นิหิตทณฺฑา นิหิตสตฺถา ลชฺชินี ทยาปนฺนา สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปินี

๒. ปฏิวิรตา ทินฺนาทายินี ทินฺนปาฏิกงฺขินี.

๓. ปฏิวิรตา พฺรหฺมจารินี อาราจารินี วิรตา.

๔. ปฏิวิรตา สจฺจวาทินี สจฺจสนฺธา เชตา ปจฺจยิกา อวิสํวาทิกา.

๕. ปฏิวิรตา.

๖. เอกภตฺติกา รตฺตูปรตา วิรตา.

๗. ปฏิวิรตา.

๘. ปฏิวิรตา.

แปลกกันเท่านี้ นอกนั้นเหมือนกัน

เขมาเขมสรณคมนปริทีปิกาคาถา

๏ พหุํ เว สรณํ ยนฺติ, ปพฺพตานิ วนานิ จ.
อารามรุกฺขเจตฺยานิ, มนุสฺสา ภยตชฺชิตา
เนตํ โข สรณํ เขมํ, เนตํ สรณมุตฺตมํ
เนตํ สรณมาคมฺม, สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจติ
โย จ พุทฺธญฺจ, ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ สรณํ คโต
จตฺตาริ อริยสจฺจานิ, สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ
ทุกฺขํ ทุกฺขสมุปฺปาทํ, ทุกฺขสฺส จ อติกฺกมํ
อริยญฺจฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ, ทุกฺขูปสมคามินํ
เอตํ โข สรณํ เขมํ, เอตํ สรณมุตฺตมํ
เอตํ สรณมาคมฺม, สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจตีติ.

ธมฺมคารวาทิคาถา

๏ เย จ อตีตา สมฺพุทฺธา, เย จ พุทฺธา อนาคตา
โย เจตรหิ สมฺพุทฺโธ, พหุนฺนํ โสกนาสโน
สพฺเพ สทฺธมฺมครุโน, วิหรึสุ วิหาติ จ
อถาปิ วิหริสฺสนฺติ, เอสา พุทฺธาน ธมฺมตา
ตสฺมา หิ อตฺตกาเมน, มหตฺตมภิกงฺขตา
สทฺธมฺโม ครุกาตพฺโพ, สรํ พุทฺธาน สาสนํ
ทุทฺททํ ททมานานํ, ทุกฺกรํ กมฺม กุพฺพตํ

อสนฺโต นานุกุพฺพนฺติ, สตํ ธมฺโม ทุรนฺวโย
ตสฺมา สตญฺจ อสตญฺจ, นานา โหติ อิโต คติ
อสนฺโต นิรยํ ยนฺติ, สนฺโต สคฺคปรายนา
น หิ ธมฺโม อธมฺโม จ, อุโภ สมวิปากิโน
อธมฺโม นิรยํ เนติ, ธมฺโม ปาเปติ สุคตึ.

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ,
ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ
เอสานิสํโส ธมฺเม สุจิณฺเณ,
น ทุคฺคตึ คจฺฉติ ธมฺมจารี
น ปุปฺผคนฺโธ ปฏิวาตเมติ,
น จนฺทนํ ตคฺครมลฺลิกา วา
สตญฺจ คนฺโธ ปฏิวาตเมติ,
สพฺพา ทิสา สปฺปุริโส ปวายติ.

จนฺทนํ ตครํ วาปิ, อุปฺปลํ อถ วสฺสิกี
เอเตสํ คนฺธชาตานํ, สีลคนฺโธ อนุตฺตโร
อปฺปมตฺโต อยํ คนฺโธ, ยฺวายํ ตครจนฺทนี
โย จ สีลวตํ คนฺโธ, วาติ เทเวสุ อุตฺตโม
เตสํ สมฺปนฺนสีลานํ, อปฺปมาทวิหารินํ
สมฺมทญฺญา วิมุตฺตานํ, มาโร มคฺคํ น วินฺทติ

ยถา สงฺการธานสฺมึ, อุชฺฌิตสฺมึ มหาปเถ
ปทุมํ ตตฺถ ชาเยถ, สุจิคนฺธํ มโนรมํ
เอวํ สงฺการภูเตสุ, อนฺธภูเต ปุถุชฺชเน
อติโรจติ ปญฺญาย, สมฺมาสมฺพุทฺธสาวโกติ.

โมกฺขุปายคาถา

◎ สพฺพวตฺถุตฺตมํ นตฺวา, พุทฺธธมฺมคณตฺตยํ
เชคุจฺฉกายมจฺจานํ, โมกฺขุปายํ วทามิหํ
ปาติโมกฺขํ ปุเรตพฺพํ, อโถ อินฺทฺริยสํวโร
อาชีวสฺส อโถ สุทฺธิ, อโถ ปจฺจยนิสฺสิตํ
จาตุปาริสุทฺธิสีลํ, กาตพฺพํ ว สุนิมฺมลํ.
กรณากรเณเหว, ภิกฺขุนา โมกฺขเมสินา
พุทฺธานุสฺสติ เมตฺตา จ อสุภํ มรณสฺสติ
อิจฺจิมา จตุรารกฺขา, กาตพฺพา จ วิปสฺสนา
วิสุทฺธธมฺมสนฺตาโน, อนุตฺตราย โพธิยา
โยคโต จ ปโพธา จ, พุทฺโธ พุทฺโธติ ญายเต
นรานรติรจฺฉาน- เภทา สตฺตา สุเขสิโน
สพฺเพปิ สุขิโน โหนฺตุ, สุขิตตฺตา จ เขมิโน
เกสโลมาทิฉวานํ, อยเมว สมุสฺสโย
กาโย สพฺโพปิ เชคุจฺโฉ, วณฺณาทิโต ปฏิกฺกุโล

ชีวิตินฺทฺริยุปจฺเฉท-, สงฺขาตมรณํ สิยา
สพฺเพสมฺปิธ ปาณีนํ, ตณฺหิ ธุวํ น ชีวิตํ
อวิชฺชาทีหิ สมฺภูตา, รูปญฺจ เวทนา ตถา
อโถ สญฺญา จ สงฺขารา, วิญฺญาณญฺจาติ ปญฺจิเม
อุปฺปชฺชนฺติ นิรุชฺฌนฺติ, เอวํ หุตฺวา อภาวโต
เอเต ธมฺมา อนิจฺจาถ, ตาวกาลิกตาทิโต
ปุนปฺปุนํ ปีฬิตตฺตา, อุปฺปาเทน วเยน จ
เต ทุกฺขา ว อนิจฺจา เย, อถ สนฺตตฺตตาทิโต
วเส อวตฺตนาเยว, อตฺตวิปกฺขภาวโต
สุญฺญตฺตสฺสามิกตฺตา จ, เต อนตฺตาติ ญายเร
เอวํ สนฺเต จ เต ธมฺมา, นิพฺพินฺทิตพฺพภาวโต
ทฑฺฒเคหสมาเยว, อลํ โมกฺขํ คเวสิตุํ
ปญฺจกฺขนฺธมิมํ ทุกฺขํ, ตณฺหา สมุทโย ภเว
ตสฺสา นิโรโธ นิพฺพานํ, มคฺโค อฏฺฐงฺคิการิโย.
เอตฺตกานมฺปิ ปาฐานํ, อตฺถํ ญตฺวา ยถารหํ
ปฏิปชฺเชถ เมธาวี, ปตฺตุํ สงฺขารนิพฺพุตินฺติ.

ภทฺเทกรตฺตคาถา

๏ อตีตํ นานฺวาคเมยฺย, นปฺปฏิกงฺเข อนาคตํ
ยทตีตมฺปหีนนฺตํ, อปฺปตฺตญฺจ อนาคตํ

ปจฺจุปฺปนฺนญฺจ โย ธมฺมํ, ตตฺถ ตตฺถ วิปสฺสติ
อสํหิรํ อสงฺกุปฺปํ, ตํ วิทฺธา มนุพฺรูหเย
อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ, โก ชญฺญา มรณํ สุเว
น หิ โน สงฺครนฺเตน, มหาเสเนน มจฺจุนา.
เอวํ วิหาริมาตาปึ, อโหรตฺตมตนฺทิตํ
ตํ เว ภทฺเทกรตฺโตติ, สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ.

อริยธนคาถา

๏ ยสฺส สทฺธา ตถาคเต, อจลา สุปฺปติฏฺฐิตา
สีลญฺจ ยสฺส กลฺยาณํ, อริยกนฺตํ ปสํสิตํ
สงฺเฆ ปสาโท ยสฺสตฺถิ, อุชุภูตญฺจ ทสฺสนํ
อทลิทฺโทติ ตํ อาหุ, อโมฆํ ตสฺส ชีวิตํ
ตสฺมา สทฺธญฺจ สีลญฺจ, ปสาทํ ธมฺมทสฺสนํ
อนุยุญฺเชถ เมธาวี, สรํ พุทฺธาน สาสนนฺติ.

กายคตาสติภาวนาปาโฐ

๏ อยํ โข เม กาโย, อุทฺธํ ปาทตลา อโธ เกสมตฺถกา, ตจปริยนฺโต, ปูโร นานปฺปการสฺส อสุจิโน, อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย, เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ, มํสํ นหารู อฏฺฐี อฏฺฐิมิญฺชํ วกฺกํ, หทยํ ยกนํ กิโลมกํ ปิหกํ ปปฺผาสํ, อนฺตํ อนฺตคุณํ อุทริยํ

กรีสํ, ปิตฺตํ เสมฺหํ ปุพฺโพ โลหิตํ เสโท เมโท, อสฺสุ วสา เขโฬ สิงฺฆาณิกา ลสิกา มุตฺตํ. มุตฺตํ ลสิกา สิงฺฆาณิกา เขโฬ วสา อสฺสุ, เมโท เสโท โลหิตํ ปุพฺโพ เสมฺหํ ปิตฺตํ, กรีสํ อุทริยํ อนฺตคุณํ อนฺตํ, ปปฺผาสํ ปิหกํ กิโลมกํ ยกนํ หทยํ, วกฺกํ อฏฺฐิ-มิญฺชํ อฏฺฐิ นหารู มํสํ, ตโจ ทนฺตา นขา โลมา เกสา. อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย, เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ, มํสํ นหารู อฏฺฐี อฏฺฐิมิญฺชํ วกฺกํ, หทยํ ยกนํ กิโลมกํ ปิหกํ ปปฺผาสํ, อนฺตํ อนฺตคุณํ อุทริยํ กรีสํ, ปิตฺตํ เสมฺหํ ปุพฺโพ โลหิตํ เสโท เมโท, อสฺสุ วสา เขโฬ สิงฺฆาณิกา ลสิกา มุตฺตํ. เอวมยํ เม กาโย, อุทฺธํ ปาทตลา อโธ เกสมตฺถกา, ตจปริยนฺโต ปูโร นานปฺปการสฺส อสุจิโนติ.

สุปฺปพุทฺธํ ปพุชฺฌนฺติ, สทา โคตมสาวกา
เยสํ ทิวา จ รตฺโต จ, นิจฺจํ กายคตา สติ
ยญฺหิ กิจฺจํ ตทปวิทฺธํ, อกิจฺจํ ปน กยิรติ
อุนฺนฬานํ ปมตฺตานํ, เตสํ วฑฺฒนฺติ อาสวา
เยสญฺจ สุสมารทฺธา, นิจฺจํ กายคตา สติ
อกิจฺจํ เต น เสวนฺติ, กิจฺเจ สาตจฺจการิโน
สตานํ สมฺปชานานํ, อตฺถํ คจฺฉนฺติ อาสวาติ.

วิปสฺสนานยปาไฐ

๏ รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ, อนิจฺจํ สงฺขตํ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ, ขยธมฺมํ วยธมฺมํ วิราคธมฺมํ นิโรธธมฺมํ. เวทนา อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนา, อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา, ขยธมฺมา วยธมฺมา วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมา. สญฺญา อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนา, อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา, ขยธมฺมา วยธมฺมา วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมา. สงฺขารา อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนา, อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา, ขยธมฺมา วยธมฺมา วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมา. วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ, อนิจฺจํ สงฺขตํ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ, ขยธมฺมํ วยธมฺมํ วิราคธมฺมํ นิโรธธมฺมํ. สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา. ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา, ยนฺตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกธมฺมํ, ตํ วต มา ปลุชฺชีติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. อโห วต เม, อิมินา วิติวตฺเตน รตฺตินฺทิเวน, อายุปิ ขียติ, ชีวิตํ อุปรุชฺฌติ. พหุกา โข เม ปจฺจยา มรณสฺส, อชฺฌตฺติกา จ พาหิรา จ เตน เตน เม อสฺส กาลกิริยา, โส โส มมสฺส อนฺตราโย. อโห พุทฺโธ, อโห ธมฺโม, อโห สงฺโฆ, สาธุ พุทฺธสุโพธิตา, สาธุ ธมฺมสุธมฺมตา, สาธุ สงฺฆสุปฏิปตฺติ.

เมื่อสวดคำปัจจเวกขณ์องค์อุโบสถจบแล้ว จะสวดคาถาต่าง ๆ หรือพระสูตรต่าง ๆ ได้เท่าไรแล้วแต่ความสามารถ เรียบเรียงไว้ในที่นี้พอสมควรแก่กาล.

เมื่อพระสงฆ์มายังที่ธรรมสวนะ ซึ่งเป็นเวลาสมควรจะฟังธรรมแล้ว ควรหยุดสวดมนต์ได้เวลา ให้ผู้เป็นหัวหน้ากราบพระแล้วนั่งคุกเข่า กล่าวคาถาอาราธนาธรรม พระสงฆ์รูปหนึ่งขึ้นธรรมาสน์บอกศักราชแล้วแสดงธรรม.

คาถาอาราธนาธรรม

จาตุทฺทสี ปณฺณรสี, ยา จ ปกฺขสฺส อฏฺฐมี
กาลา พุทฺเธน ปญฺญตฺตา, สทฺธมฺมสฺสวนสฺสิเม.
ปณฺณรสี อยนฺทานิ, สมฺปตฺตา อภิลกฺขิตา
เตนายํ ปริสา ธมฺมํ, โสตุํ อิธ สมาคตา
สาธุ อยฺโย ภิกฺขุสงฺโฆ, กโรตุ ธมฺมเทสนํ
อยญฺจ ปริสา สพฺพา, อฏฺฐิกตฺวา สุณาตุ ตนฺติ.

บทว่า ปณฺณรสี นั้น สำหรับใช้ในวัน ๑๕ ค่ำ ถ้าเป็นวัน ๑๔ ค่ำให้เปลี่ยนเป็น จาตุทฺทสี ถ้าเป็นวัน ๘ ค่ำ ให้เปลี่ยนเป็น อฏฺฐมี โข ดังนี้.

เมื่ออาราธนาจบแล้ว ให้ผู้อาราธนานั่งเป็นปกติ ฟังธรรมพร้อมด้วยอุบาสกอุบาสิกาจนพระเทศน์จบแล้ว ท่านสวดปตฺติทานคาถาแผ่ส่วนบุญ เมื่อพระสวดปตฺติทานคาถาจบแล้ว ให้อุบาสกอุบาสิกากราบพระพร้อมกันแล้วนั่งคุกเข่า ผู้เป็นหัวหน้านำเพื่อจะสวดสรณคมนานุสฺสรณคาถา ดังนี้

สรณคมนานุสฺสรณคาถา

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ สรณคมนานุสฺสรณคาถาโย ภณาม เส.

(สวดพร้อมกัน)

๏ อหํ พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ สรณํ คโต
อุปาสกตฺตํ เทเสสึ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส สมฺมุขา
เอตํ เม สรณํ เขมํ, เอตํ สรณมุตฺตมํ
เอตํ สรณมาคมฺม, สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจเย
ยถาพลํ จเรยฺยาหํ สมฺมาสมฺพุทฺธสาสนํ
ทุกฺขนิสฺสรณสฺเสว, ภาคี อสฺสํ อนาคเต.

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา
พุทฺเธ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ
พุทฺโธ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว พุทฺเธ
กาเยน วาจาย ว เจตสา วา
ธมฺเม กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ
ธมฺโม ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว ธมฺเม
กาเยน วาจาย ว เจตสา วา

สงฺโฆ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว สงฺเฆ.

ถ้าผู้หญิงเล่าและสวดแปลกกันดังนี้ คือ สรณํ คโต เปลี่ยนเป็น สรณํ คตา. อุปาสกตฺตํ เทเสสึ เปลี่ยนเป็น อุปาสิกตฺตํ เทเสสึ. ภาคี อสฺสํ อนาคเต เปลี่ยนเป็น ภาคินิสฺสํ อนาคเต.

ต่อนี้พึงยังส่วนแห่งวันและราตรีให้ล่วงไปด้วยการฟังธรรม และเจริญอนุสสติมีพุทธานุสสติเป็นต้น อบรมใจให้สงบ ตามกาลตามสมัย เทอญ.

สมาธิกถา

ความตั้งใจมั่น เรียกว่าสมาธิ มีปกติทำจิตไม่ให้ฟุ้งเป็นลักษณะ. จิตเป็นนามธรรมน้อมนึกไปในอารมณ์ ไม่มีตัวตนวรรณสัณฐานสีเขียวแดงอย่างไร ย่อมรับอารมณ์แม้มีอยู่ในที่ไกลได้ โดยอาการที่ได้เห็นได้ยินได้ดมได้ลิ้มได้ถูกต้อง และโดยความคาดคะเนเดาไปโดยประการต่าง ๆ มีปกติตกไปในอารมณ์ตามความมุ่งหมายของตน ไม่รู้จักฐานะอันควรหรือไม่ควร ไม่เหลียวถึงชาติและโคตรและวัย ย่อมตกไปในอารมณ์ที่ตนปรารถนา นำความกลุ้มมาใส่ตนโดยฐานะไม่ใช่เหตุ เป็นดังนี้ด้วยอำนาจความกำหนัดความขัดเคืองความหลงความมัวเมาในอารมณ์นั้น ๆ อาการอย่างนี้ ท่านว่าเป็นความฟุ้งแห่งจิต อุบายเครื่องสงบระงับความฟุ้งนั้นชื่อว่าสมาธิ คือ สมถ-

กัมมัฏฐาน จะยกขึ้นกล่าวในที่นี้จำเพาะอนุสสติ ๑๐ พอเป็นหนทางแห่งความปฏิบัติ.

๑. พุทฺธานุสฺสติ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า.

ท่านผู้ตื่นจากหลับ คือกิเลส และปลุกผู้อื่นให้ตื่นตาม ที่เราทั้งหลายนับถือว่าเป็นพระบรมศาสดา ชื่อว่าพระพุทธเจ้า พระองค์มีพระคุณหาที่สุดมิได้ แต่ย่นลงเป็น ๒ คือพระคุณที่มีในพระองค์ กับพระคุณที่ทรงเกื้อกูลแก่ผู้อื่น. พระองค์มีพระสันดานบริสุทธิ์สะอาดปราศจากความกำหนัด ความขัดเคือง ความหลง. ความกำหนัดความขัดเคืองความหลงนี้เป็นต้นเค้าแห่งกิเลส ท่านกล่าวว่าเป็นข้าศึกแห่งใจ เพราะทำใจให้เศร้าหมองขุ่นมัว โดยอาการล่อให้ลุ่มหลงมัวเมาและขู่ให้หวาดหวั่นเป็นนิตย์ ข้าศึกนี้พระองค์ทรงชนะไม่ให้มาพัวพันในพระสันดานได้ จึงได้ทรงพระนามว่าพระอรหํ ผู้ไกลจากข้าศึก พระองค์มีพระสันดานบริสุทธิ์อย่างนี้ ก็เพราะทรงทราบอริยสัจ คือ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ หนทางที่ดำเนินถึงความดับทุกข์ ความรู้นี้เป็นวิทยาที่พระองค์ทรงนึกได้เอง ไม่มีใครแนะนำสั่งสอนพระองค์ ความตรัสรู้นั้นเป็นไปถูกทางไม่มีใครคัดค้านได้ จึงได้ทรงพระนามว่า "สมฺมาสมฺพุทฺโธ" ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ. เมื่อพุทธศาสนิกบริษัทนึกถึงพระคุณว่า "อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ" น้อมใจลงในพระคุณนั้น ๆ ป้องกันมิให้ข้าศึกคือความกำหนัดความขัดเคืองความหลงมาครอบงำประทุษร้ายน้ำใจของตนได้ ชื่อว่าเจริญพุทธา-

นุสสติ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าส่วนที่มีในพระองค์. พระคุณที่ทรงเกื้อกูลแก่ผู้อื่นนั้น คือพระองค์ได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าสมพระประสงค์แล้ว ไม่เสวยสุขอันเกิดแต่วิมุติจำเพาะแต่พระองค์ กอปรด้วยพระมหากรุณาธิคุณเสด็จเที่ยวตรัสพระธรรมเทศนาโปรดเวไนยชน ตั้งต้นแต่พระโกณฑัญญะ ตลอดถึงสุภัททปริพพาชกเป็นที่สุด ปลุกใจให้ตื่นจากหลับกล่าวคือปลูกความรู้สึกให้คลี่คลายตัณหามานะทิฏฐิ อันปกคลุมหุ้มห่อสันดานให้มืดมัว ทำให้สว่างไสวเบิกบานด้วยปรีชาคุณขึ้นได้ จึงได้ทรงพระนามว่า "พุทฺโธ" ผู้ปลุกให้ตื่น และพระองค์ทรงแจกคุณสมบัติทั้งโลกิยโลกุตตระ คือผู้ใดมีอินทรีย์แก่กล้าควรจะรู้ธรรมชั้นสูงพระองค์ก็ทรงแสดงธรรมแนะนำถึงภูมิปรมัตถ์ ให้ผู้นั้นรับบำเพ็ญปฏิบัติบรรลุนิพพานอมตธรรม ผู้ที่ยังมีอินทรีย์อ่อนก็ทรงผ่อนตามนิสัย แนะนำสั่งสอนให้ปฏิบัติตามภูมิของตน ให้ได้รับผลในชาตินี้และชาติหน้าตามความสามารถ เหตุฉะนั้น จึงได้ทรงพระนามว่า "ภควา" ผู้แจกธรรม เมื่อพุทธศาสนิกชนนึกถึงพระคุณว่า "พุทฺโธ ภควา" น้อมใจลงในพระคุณนั้น ๆ ทำใจของตนให้สงบด้วยความเลื่อมใส ชื่อว่าเจริญพุทฺธานุสฺสติ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าส่วนที่ทรงเกื้อกูลแก่ผู้อื่น. พุทธานุสสติ เป็นอุบาย ทำใจให้สงบได้อย่างนี้จึงนับว่าเป็นสมาธิภาวนาอย่างหนึ่ง.

๒. ธมฺมานุสฺสติ ระลึกถึงคุณของพระธรรม.

ธรรม คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มีประเภทเป็นอันมาก แต่ย่นลงเป็นสิกขา ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา. ธรรมที่เป็นอุบายเครื่องฝึกกายฝึกวาจา ห้ามกิริยาหยาบมิให้เป็นไปทางกายทวารวจีทวาร จัดเข้าในศีล. ธรรมที่เป็นอุบายรักษาใจให้สงบ จัดเข้าในสมาธิ. ธรรมที่เป็นอุบายปลูกความคิดให้รู้จักเหตุผลทั้งข้างชั่วข้างดี จัดเข้าในปัญญา. พระธรรมมีประเภทดังกล่าวมานี้ ย่อมเป็นคุณรักษาผู้ปฏิบัติมิให้ตกไปในที่ชั่ว นำผู้ปฏิบัติให้ออกจากทุกข์ได้ ผู้ใดปฏิบัติตามผู้นั้นย่อมได้ประโยชน์โดยสมควรแก่ความปฏิบัติ เหตุฉะนั้น จึงชื่อว่า "สฺวากฺขาโต" อันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว เมื่อพุทธศาสนิกชนระลึกถึงคุณพระธรรมว่า "สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม" ดังนี้แล้ว ทำความประพฤติของตนให้เป็นไปตามหลักแห่งธรรม รักษาใจให้สงบได้ ชื่อว่าเจริญ ธมฺมานุสฺสติ จัดเป็นสมาธิภาวนาอย่างหนึ่ง.

๓. สงฺฆานุสฺสติ ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์.

พระสงฆ์ คือหมู่ชนที่ฟังธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติชอบตามพระธรรม ปลุกใจของตนให้ตื่นจากหลับคือกิเลส เป็นพยานในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า นำพระธรรมเที่ยวแจกแก่ผู้อื่นต่อไป มีความปฏิบัติตรงคงที่ทั้งต่อหน้าแลลับหลัง ไม่คดโกงด้วยอำนาจตัณหามานะทิฏฐิ เป็นเนื้อนาอันดีที่หว่านพืช คือบุญกุศลของสัตว์ เพราะทำสักการะที่บุคคลนำมาบูชาแม้น้อยให้มีผลอันยิ่งใหญ่จึงได้ปรากฏว่า "สุปฏิปนฺโน" ผู้ปฏิบัติชอบ เมื่อพุทธศาสนิกชน

ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์ว่า "สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ" ดังนี้แล้ว หน่วงเหนี่ยวคุณของท่านมาเป็นพยานแห่งความปฏิบัติทำใจของตนให้สงบระงับด้วยความปฏิบัติตาม ชื่อว่าเจริญสงฆานุสฺสติ จัดเป็นสมาธิภาวนาอย่างหนึ่ง.

๔. สีลานุสฺสติ ระลึกถึงศีลของตน.

คฤหัสถ์บรรพชิต ชำระศีลของตนให้บริสุทธิ์ไม่ให้เศร้าหมองแม้โดยส่วนอันหนึ่งแห่งองค์นั้น ๆ เมื่อนึกถึงศีลที่ตนรักษาด้วยอาการอย่างนั้น ก็จะได้รับความชื่นชมยินดีว่า "อโห วต เม สีลํ สุปริสุทฺธํ" ดังเราชื่นชม ศีลของเราบริสุทธิ์ดีหนอ ดังนี้ แม้จิตจะดิ้นรนด้วยอำนาจภัยแต่มรณะแลทุคติคุกคามก็อาจทำให้สงบระงับ เพราะคุณแห่งศีลคุ้มครองรักษา ชื่อว่าเจริญสีลานุสฺสติ จัดเป็นสมาธิภาวนาอย่างหนึ่ง.

๕. จาคานุสฺสติ ระลึกถึงทานที่ตนบริจาคแล้ว.

การบริจาค เป็นคุณที่นักปราชญ์นิยมสรรเสริญ เพราะทำสมบัติไม่ให้เป็นหมัน สมบัติเป็นเครื่องอาศัยชั่วคราวที่ยังมีชีวิต ชีวิตดับไปแล้วเป็นของผู้อื่นต่อไป ผู้ที่รับต่อก็เช่นเดียวกัน ผู้ที่ไม่เจือจานแก่ผู้อื่นด้วยอำนาจความตระหนี่ ชื่อว่าทำสมบัติของตนให้เป็นหมัน ท่านกล่าวว่าเป็นภูตเฝ้าทรัพย์ ไม่ได้รับความชื่นจิตว่า เราได้ทำความดีในปัจจุบัน มีแต่ก่อให้เกิดความห่วงใยทำให้เศร้าหมอง ทั้งไม่มีทุนรอนที่จะให้เกิดสุขในภพหน้า การบริจาคทรัพย์อนุเคราะห์คนที่ขัดข้อง

ในการหาเลี้ยงชีพ หรืออุดหนุนท่านผู้ทรงคุณธรรมเพื่ออุปถัมภ์ธรรมปฏิบัติ หรือสร้างถาวรวัตถุอันเป็นบ่อเกิดแห่งความสุขแก่เพื่อนมนุษย์ นับว่าทำทรัพย์สมบัติของตนให้เป็นสาระกอบด้วยประโยชน์ ปลูกความอิ่มในเวลาที่นึกถึง นี่เป็นผลในปัจจุบัน และเป็นคุณติดตามตนไปในภพหน้า ดุจเงาติดตามตนฉะนั้น เมื่อนึกถึงทานที่ตนบริจาคแล้วว่า "สุทินฺนํ วต เม ทานํ" ทานเราให้ดีแล้วหนอ ดังนี้ ปีติโสมนัสก็จะเกิดเป็นผลทำจิตให้สงบ ไม่ให้หวาดหวั่นเพราะกลัวแต่ทุกข์ในภพเบื้องหน้า ชื่อว่าเจริญจาคานุสฺสติ จัดเป็นสมาธิภาวนาอย่างหนึ่ง.

๖. เทวตานุสฺสติ ระลึกถึงคุณที่ทำบุคคลให้เป็นเทวดา.

คำว่าเทวดา เป็นชื่อสำหรับเรียกท่านผู้วิเศษ ท่านจัดประเภทเป็น ๓ คือ สมฺมติเทวดา เทวดาโดยสมมติ ได้แก่พระมหากษัตราธิราช อุปปตฺติเทวดา เทวดาผู้ผุดขึ้นเกิด ไม่ถือกำเนิดนอนในครรภ์เหมือนอย่างมนุษย์ ได้แก่เทวดาในสวรรค์ วิสุทฺธิเทวดา เทวดาเพราะความบริสุทธิ์ ได้แก่พระอรหันต์ผู้มีสันดานอันบริสุทธิ์ ปราศจากอาสวธรรม ท่านที่ได้ชื่อว่าเทวดา ดังพรรณนามานี้ เพราะประกอบด้วยคุณธรรมคือ มีศรัทธาเชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม มีความละอายต่อบาป มีความกลัวต่อบาป เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก เป็นผู้มีความเพียร เป็นผู้มีสติมั่นคง เป็นผู้มีปัญญา คุณธรรมเหล่านี้แหละ ทำท่านให้ได้นามว่าเทวดา สมดังคาถาสุภาษิตว่า

"หิริโอตฺตปฺปสมฺปนฺนา สุกฺกธมฺมสมาหิตา
สนฺโต สปฺปุริสา โลเก เทวธมฺมาติ วุจฺจเร"

แปลว่า ผู้ที่บริบูรณ์ด้วยหิริโอตตัปปะ ตั้งมั่นในธรรมที่ชำระสันดานให้ขาว เป็นผู้สงบระงับ เป็นบุรุษดีงาม นักปราชญ์กล่าวว่าประกอบด้วยธรรมของเทวดา ดังนี้ เมื่อนึกถึงคุณของเทวดาเป็นพยานแห่งความปฏิบัติแล้ว ตั้งตนให้มั่นคงในคุณธรรมนั้น ๆ ชื่อว่าเจริญเทวตานุสสติ จัดเป็นสมาธิภาวนาอย่างหนึ่ง.

๗. มรณสติ ระลึกถึงความตายที่จะมาถึงตน.

คนเราที่เกิดมาแล้ว ย่อมมีความตายเป็นธรรมดา ไม่มีใครล่วงพ้นความตายไปได้ เพราะชีวิตมีความเกิดในเบื้องต้น มีความแตกดับในที่สุด ตั้งอยู่ไม่นานเท่าไรพลันที่จะแตกดับ ท่านอุปมาไว้ว่าเหมือนกับหยาดน้ำค้าง ธรรมดาว่าหยาดน้ำค้างที่ปลายหญ้า เมื่อพระอาทิตย์อุทัยต้องไอร้อน ก็พลันจะหายไปไม่ตั้งอยู่นานฉันใด ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายก็ฉันนั้น เมื่อความเกิดมีแล้ว ก็มีความแก่ความเจ็บความตาย คอยสุมเผาไม่ให้เป็นไปนาน พลันสาบสูญอันตรธานเสียแต่ยังไม่ทันไร เกิดแล้วก็แก่เฒ่าเจ็บตายในช่วยยังไม่ทันถึงร้อยปี อนึ่ง เหมือนต่อมน้ำ ธรรมดาว่าต่อมน้ำอันตั้งขึ้นเพราะฝนเมล็ดโต ตกกระทบพื้นโดยกำลังแรง ย่อมพลันจะแตกไปไม่ตั้งอยู่นาน ฉันใด ชีวิตนี้เกิดขึ้นเพราะความประชุมแห่งเหตุแล้ว เมื่อเหตุสลายจากกันแล้ว ก็พลันที่จะดับฉันนั้น อนึ่ง เหมือนรอยไม้ขีดลงในน้ำ ธรรมดาว่าน้ำเป็นของ

ไม่แยกจากกัน เมื่อบุคคลเอาไม้ขีดลงให้แยกจากกัน พอไม่มีไม้คั่น ก็กลับเลื่อนไหลเข้าหากันอีก รอยปรากฏในชั่วเวลาไม้กำลังขีดลง ฉันใด ชีวิตนี้ยังเป็นไปได้ก็เพราะได้ปัจจัยอุดหนุน หมดปัจจัยแล้วก็หมดกันมีอุปมัยฉันนั้น อนึ่ง เหมือนลำธารอันไหลมาจากภูเขา ธรรมดาว่ากระแสน้ำในลำธารไหลไปไกลกำลังเชี่ยว นำเอาสิ่งที่อาจนำได้ไปไม่มีหยุดสักขณะ มีแต่จะไหลไปอย่างเดียว ฉันใด วันคืนล่วงไป ๆ ก็นำเอาชีวิตล่วงตามไปด้วย ไม่มีพักสักขณะ มีแต่จะรุกไปส่วนเดียว ฉันนั้น อนึ่ง เหมือนก้อนเขพะ ธรรมดาว่าบุรุษมีกำลังจะถ่มก้อนเขพะที่ปลายลิ้นได้โดยไม่ยากฉันใด ชีวิตนี้ก็เป็นของจะดับง่ายฉันนั้น อนึ่ง เหมือนชิ้นเนื้อนาบไฟ ธรรมดาว่าชิ้นเนื้อที่บุคคลเอาลงในกะทะเหล็กอันร้อนตลอดวันยังค่ำ ย่อมจะพลันไหม้ ไม่ตั้งอยู่นานฉันใด ชีวิตนี้ก็ต้องเพลิงกิเลส แลเพลิงทุกข์เผาผลาญให้เหี่ยมเกรียมไม่ทนอยู่นานฉันนั้น อนึ่ง เหมือนโคที่เขาจะฆ่า ต้องนำไปสู่ที่ฆ่า ยกเท้าเดินไปเท่าใด ความตายก็ใกล้เข้าไปเท่านั้น ชีวิตนี้ วันคืนล่วงไปเท่าใดก็ใกล้ความตายเข้าไปเท่านั้นเหมือนกัน. เมื่อทราบลักษณะแห่งชีวิตอย่างนี้แล้ว พึงมีสตินึกถึงความตายว่า "อทฺธุวํ เม ชีวิตํ" ชีวิตของเราไม่ยั่งยืน "ธุวํ เม มรณํ" ความตายของเรายั่งยืน "อวสฺสํ มยา มริตพฺพํ" เราต้องตายเป็นแน่ "มรณปริโยสานํ เม ชีวิตํ" ชีวิตของเรามีความตายเป็นที่สุด "ชีวิตํ เม อนิยตํ" ชีวิตของเราไม่เที่ยง "มรณํ นิยตํ" ความตายเที่ยงดังนี้ บทใดบทหนึ่งแล้วแต่

ความพอใจ เมื่อทำในใจอย่างนี้เสมอ ก็จะพึงกำจัดความมัวเมา ด้วยอำนาจมานะทิฏฐิความถือเราถือเขา ความเห็นว่าของเราของเขา ซึ่งเป็นเหตุทำใจให้ฟุ้งซ่าน แลตั้งใจทำความดีที่เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ตน ความนึกถึงความตายเป็นอุบายทำให้มั่นคงในความดีดังนี้ จึงจัดเป็นสมาธิภาวนาอย่างหนึ่ง.

๘. กายคตาสติ ระลึกทั่วไปในกายให้เห็นว่า ไม่งามน่าเกลียด.

ร่างกายนี้ บุคคลผู้ไม่ได้สดับธรรมของสัตบุรุษสำคัญเห็นเป็นงาม เพราะไม่ใช้ปัญญาพิจารณาในทางที่ถ่องแท้ เห็นแต่ผิวนอกและของที่เขาแต่งไว้แล้ว ก็สำคัญว่างาม หลงรักใคร่ทำใจให้มัวเมาด้วยอำนาจกิเลสกาม การตกแต่งนั้นก็ดุจเดียวกับแต่งภาชนะที่เต็มด้วยของปฏิกูล เช่นแต่งหีบข้างในมีศพกำลังเน่าเหม็น จะน่าเป็นที่เพลิดเพลินของใครเล่า ส่วนของไม่สะอาดข้างในนั้น ผู้ใดได้เคยเห็นเขาผ่าศพ ผู้นั้นก็คงเห็นชัดว่าเป็นของปฏิกูลเช่นไร กายนี้มีปกติเต็มไปด้วยของไม่สะอาด คายของไม่สะอาดออกเป็นนิตย์ แท้จริงกายนี้เบื้องบนแต่พื้นเท้าขึ้นไป เบื้องต่ำแต่ปลายผมลงมา มีหนังหุ้มเป็นที่สุดรอบ เต็มไปด้วยของไม่สะอาดมีประการต่าง ๆ ทั้งข้างนอกข้างใน ของไม่สะอาดข้างนอกนั้นคือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ส่วนเหล่านี้เป็นของปฏิกูลน่าเกลียดโดยสี สัณฐาน กลิ่น ที่เกิด ที่อยู่ สีก็ไม่งาม สัณฐาน คือรูปร่างก็ไม่น่าชม กลิ่นก็เหม็น เกิดขึ้นด้วยของไม่สะอาด ตั้งอยู่ในของไม่สะอาด เพราะเป็นของปฏิกูล จึงต้องคอยชำระแลตกแต่งอยู่เป็นนิตย์

หาไม่ความปฏิกูลก็จะปรากฏไม่เกื้อกูลนัยน์ตา เป็นของน่าเกลียดยิ่งนัก นอกจากนี้ยังตกแต่งด้วยผ้านุ่งห่มแลเครื่องประดับต่าง ๆ อีก ของไม่สะอาดข้างในนั้น พึงสันนิษฐานตามของที่หลั่งไหลออกมาข้างนอก กายนี้คายของไม่สะอาดออกเป็นนิตย์ เป็นน้ำตาบ้าง น้ำมูกบ้าง เขฬะบ้าง เหงื่อบ้าง มันเหลวบ้าง มูตรบ้าง คูถบ้าง ยังของไม่สะอาดที่หลั่งไหลออกเป็นคราวเป็นอาเจียนบ้าง เป็นเสมหะบ้าง เป็นบุพโพบ้าง เป็นโลหิตบ้าง ล้วนเป็นของปฏิกูลทุกอย่าง อนึ่ง เมื่อชีวิตดับแล้ว ธาตุทั้ง ๔ สลายจากกัน กายนี้ย่อมเปื่อยเน่าเสียทรวดทรงสีสัณฐานทรุดโทรมไป มีกลิ่นเหม็นปฏิกูลยิ่งนัก การพิจารณาร่างกายให้เป็นไม่งาม โดยเหตุทั้งหลายดังพรรณนามานี้ สกดใจไม่ให้ฟุ้งด้วยอำนาจความมัวเมา เพราะความรักใคร่ด้วยกิเลสกาม ชื่อว่าเจริญกายคตาสติ จัดเป็นสมาธิภาวนาอย่างหนึ่ง.

๙. อานาปานสติ ตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก.

วิธีเจริญอานปานสตินี้ ท่านพรรณนาไว้โดยอาการต่าง ๆ กล่าวในที่นี้พอเป็นหลักเครื่องกำหนด ลมหายใจจัดเป็น ๒ คือลมหยาบกับลมละเอียด ผู้ใดมีใจฟุ้งด้วยอำนาจ ราคะ โทสะ โมหะ ลมหายใจของผู้นั้นท่านกล่าวว่าหยาบ เพราะอึดอัดเป็นไปไม่สม่ำเสมอ ผู้ใดมีใจสงบไม่ฟุ้งซ่านด้วยอำนาจกิเลส ลมหายใจของผู้นั้น ท่านกล่าวว่าละเอียด เพราะปลอดโปร่งเป็นไปสม่ำเสมอ การที่มีสติกำหนดลมหายใจของตนว่าหยาบหรือละเอียด ถ้าเห็นว่าหยาบ เหนี่ยวรั้ง

พรากใจออกจากอารมณ์ที่ตนเกี่ยวเกาะอยู่นั้น ทำให้ตั้งอยู่ในอารมณ์ที่ทำให้สงบ กล่าวคือพระกัมมัฏฐานอันใดอันหนึ่ง ทุกคราวลมหายใจเข้าออก จิตเมื่อถูกสติเหนี่ยวรั้งให้ตั้งอยู่ในหลัก คือลมหายใจเช่นนี้ ก็จะคลายพยศของตนถึงความสงบได้ เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนไว้ว่า "ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ" ต้องสำเหนียกอยู่ว่า เราจักทำกายสังขาร คือลมหายใจให้สงบ หายใจออก "ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ" เราจักทำกายสังขาร คือลมหายใจให้สงบ หายใจเข้า ดังนี้ ทำสติกำหนดลมหายใจเข้าออก ดังพรรณนามานี้ ชื่อว่าเจริญอานาปานสติ จัดเป็นสมาธิภาวนาอย่างหนึ่ง.

๑๐. อุปสมานุสฺสติ ระลึกถึงคุณแห่งพระนิพพาน.

ธรรมเป็นที่สงบระงับแห่งกิเลส เป็นคุณแห่งพระนิพพาน ท่านกล่าวไว้ ๘ บท เพื่อเป็นอุบายเครื่องระลึกเป็นอารมณ์ คือ ๑. มทนิมฺมทโน ธรรมเป็นที่สร่างแห่งความเมา ๒. ปิปาสวินโย ธรรมเป็นที่ดับสูญแห่งความระหาย คือความกำหนัดในกามารมณ์ ๓. อาลยสมุคฺฆาโต ธรรมเป็นที่เพิกถอนความพัวพันในกามารมณ์ ๔. วฏฺฏุปจฺเฉโท ธรรมเป็นที่ขาดสูญแห่งวัฏฏะ ๕. ตณฺหกฺขโย ธรรมเป็นที่สิ้นแห่งตัณหา ๖. วิราโค ธรรมเป็นที่คลายตัณหา ๗. นิโรโธ ธรรมเป็นที่ดับตัณหา ๘. นิพฺพานํ ธรรมชาตเป็นที่ออกไปจากตัณหาเครื่องร้อยรัด. ใน ๘ บทนี้นึกบทใดบทหนึ่งเป็นอารมณ์แล้วทำใจให้สงบ

ตามความในบทนั้น ๆ ชื่อว่าเจริญอุปสมานุสสติ จัดเป็นสมาธิภาวนาอย่างหนึ่ง.

อนุสสติ ๑๐ นี้ เป็นอุบายทำใจให้สงบระงับเกียดกันความฟุ้งซ่านมิให้กลุ้มรุมสันดาน สาธุชนควรระลึกเป็นทางดำเนินแห่งจิตเพื่ออบรมให้เป็นสมาธิ ที่ตั้งแห่งปัญญาต่อไป.

ปญฺญากถา

ปัญญาในที่นี้ ประสงค์วิปัสสนาปัญญารอบรู้ในกองสังขารโดยสามัญญลักษณะ สังขารทั้งหลายย่อมมีลักษณะเสมอทั่วกันเป็นสามประการ คือ อนิจจลักษณะ อาการเครื่องหมายว่าไม่เที่ยงประการหนึ่ง ทุกขลักษณะ อาการเครื่องหมายว่าเป็นทุกข์ประการหนึ่ง อนัตตลักษณะ อาการเครื่องหมายว่าไม่ใช่ของตัวประการหนึ่ง ลักษณะ ๓ ประการนี้ เรียกว่า สามัญญลักษณะ แปลว่าลักษณะซึ่งมีเสมอทั่วกันไป.

สังขารทั้งหลายทั้งส่วนที่มีวิญญาณครองประกอบด้วยความรู้สึกซึ่งเรียกว่า อุปาทินนกสังขาร กล่าวโดยสมมติโวหาร ได้แก่สัตว์ยังเป็นอยู่ก็ดี ทั้งส่วนที่หาวิญญาณครองมิได้ ไม่ประกอบด้วยความรู้สึกซึ่งเรียกว่าอนุปาทินนกสังขาร ได้แก่ ต้นไม้ ภูเขา แผ่นดิน ตลอดถึงพัสดุที่มนุษย์ทำขึ้นด้วยฝีมือก็ดี ได้ชื่อว่าของไม่เที่ยง เพราะมีความเกิดขึ้นในเบื้องต้น มีความแปรปรวนในท่ามกลาง แลมีความแตก

สลายในที่สุด แท้จริงสังขารทั้งปวงนั้น อาศัยเหตุอย่างหนึ่ง ๆ แล้ว ย่อมเกิดขึ้น เมื่อเหตุยังเป็นไป ก็ยังตั้งอยู่ได้ เมื่อเหตุไม่เป็นไป ก็ ย่อมไม่ตั้งอยู่ได้ เปรียบเหมือนพืชอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งบุคคลหว่านใน ไร่นาได้อาศัยรสแผ่นดินกับยางในพืชนั้น รวมกันเป็นสองประการ ย่อม งอกขึ้น ตั้งลำต้น แตกกิ่งก้าน ออกใบ เผล็ดดอก ออกผล ฉันใด สังขารก็ฉันนั้น อาศัยเหตุเกิดขึ้นแล้วเพราะเหตุสลายก็ดับกัน เมื่อยัง ตั้งอยู่ก็มีความแปรปรวนไปโดยลำดับกาล ข้อนี้พึงเห็นในอุปาทินนก- สังขารที่นับว่ามนุษย์ก่อน จำเดิมแต่เกิดขึ้น ก็แก่แปรไปเสมอ แรก ก็ยังอ่อนนอนอยู่ในเบาะ ต่อมาก็เติบขึ้นเป็นเด็กเล็กเด็กใหญ่ รุ่น หนุ่มสาว เป็นหนุ่มสาว ในตอนนี้มีรูปกายแลจิตเจตสิกแปรไปด้วย สามารถความเจริญแข็งแรงขึ้น แต่นั้นก็เป็นผู้ใหญ่ แก่ เฒ่า ชรา หาความสามารถเหมือนอย่างก่อนมิได้ รูปกายก็ทรุดโทรมทุพพลภาพ จิตเจตสิกก็อ่อนแอไม่ว่องไว ถึงกับฟั่นเฟือนหลงใหลก็มีโดยมาก ใน ตอนนี้มีรูปกายแลจิตเจตสิกแปรไป ด้วยสามารถความเสื่อมถอย ความแปรปรวนนี้ มีอาการขึ้นแล้วก็ลง ดุจบุคคลข้ามสะพาน ถึงสัตว์ ดิรัจฉานก็เช่นเดียวกัน มิใช่แต่เท่านั้น อนุปาทินนกสังขารก็เหมือนกัน ดอกไม้แรกออกก็ยังอ่อนแล้วก็ตูม แย้มบาน เหี่ยว โรย ผลไม้แรก ออกก็ยังอ่อน แล้วก็แก่ขึ้น ห่าม สุก งอม หล่น เหย้าเรือนทำ ขึ้นใหม่ ก็ยังเป็นของมั่นคงแข็งแรง ครั้นแล้วก็ทรุดโทรมหักพังรั่วร้า.

ความแปรปรวนแห่งเจตสิกธรรม อันเป็นไปชั่วขณะ เป็นข้อ

สาธกให้เห็นความแปรปรวนเป็นอย่างยิ่ง แท้จริง อารมณ์หนึ่งเกิดขึ้นแล้วก็อันตรธาน อารมณ์อื่นเกิดขึ้นใหม่แทนกันไป ดุจควันไฟอันขึ้นจากปล่องเก่าขึ้นแล้วก็จางไป ใหม่ขึ้นแทนกันไป ใครไม่ทันคิด ก็สำคัญว่าควันนั้นเอง สัตว์ทั้งปวงได้ชื่อว่ามีชีวิตเป็นอยู่ ก็เพราะมีรูปธรรมนามธรรมเกิดสืบของเก่าที่สิ้นไปนั้น สมัยใดรูปธรรมนามธรรมไม่สืบกัน สมัยนั้นสัตว์นั้นก็ได้ชื่อว่าตาย สังขารทั้งปวงได้ชื่อว่าของไม่เที่ยง เพราะมีความเกิดในเบื้องต้น มีความแปรปรวนในท่ามกลาง แลมีความแตกสลายในที่สุดฉะนี้.

อนึ่ง สังขารทั้งหลายเป็นภาระที่จะต้องบริหารประคับประคองเป็นนิตย์ พึงเห็นในอุปาทินนกสังขารที่นับว่ามนุษย์ ร่างกายนี้ มีเย็นร้อนหิว ระหาย ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ เบียดเบียนอยู่เสมอ เย็นหรือหนาวก็ต้องห่มผ้า ร้อนก็ต้องอาบน้ำหรือพัดวี หิวก็ต้องบริโภคอาหาร ระหายก็ต้องดื่มน้ำ ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ ก็ต้องถ่าย แลยังต้องบริหารด้วยคอยผลัดเปลี่ยนอิริยาบถ นั่ง นอน ยืน เดิน ให้พอควร นี้เป็นทุกข์ที่มีประจำ นอกจากนี้ยังมีอาพาธต่าง ๆ เกิดขึ้นเบียดเบียนในระหว่าง ๆ ที่ต้องการความแก้ไขเยียวยา ทุกข์ที่มีประจำหรือมีเป็นคราวเหล่านี้ มีแก่สังขารทั่วไปไม่เลือกว่าวิเศษเลวทราม นี้เป็นทุกข์ที่มีโดยธรรมดา มีมาสำหรับชาติ.

ยังมีทุกข์อีกส่วนหนึ่ง เกิดเพราะความยึดถือเป็นเจ้าของสังขาร ผู้ใดถือสังขารนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นตัวของเรา ผู้นั้นก็ย่อม

ทะยานหาอารมณ์ส่วนที่ชอบใจอันยังไม่ได้ไม่ถึง เพื่อตนแลผู้ที่ตนถือว่าเป็นเจ้าของ หรือเมื่อได้แล้วสยบพัวพันอยู่ นี้กิเลสส่วนราคะคือความกำหนัด เมื่อมีผู้ใดผู้หนึ่งมาขัดขวางแก่การแสงหาหรือทำอันตรายแก่สิ่งที่ได้แล้ว ผู้นั้นก็ย่อมจะเกิดความขัดใจโกรธแค้นถึงพยาบาทเป็นที่สุด นี้กิเลสส่วนโทสะคือความประทุษร้าย กิริยาที่หลงถือเราถือเขาอันเป็นเหตุให้เกิดราคะแลโทสะนั้น เป็นกิเลสส่วนโมหะ ราคะ โทสะ โมหะ ๓ ประการนี้ ท่านกล่าวว่าเป็นเพลิงกิเลส เผาขันธสันดานให้เร่าร้อนกระวนกระวาย จนถึงต้องทะยานหรือดิ้นรนด้วยกายวาจาใจมีประการต่าง ๆ เมื่อปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งแลไม่ได้สมหวัง หรือได้สิ่งใดเป็นที่พอใจแล้ว แต่สิ่งนั้นวิบัติไปเสีย หรือไม่ปรารถนาสิ่งใด แต่จำเบนต้องพบเห็น ก็ย่อมจะเกิดโศกคือความที่ใจแห้งเหี่ยว ปริเทวะคือความรำพันถึง ทุกข์ความไม่สบายกาย โทมนัส ความไม่สบายใจ อุปายาส ความคับแค้น เพลิงกิเลส เผาขันธสันดานให้เร่าร้อน ได้ทุกข์เมื่อปลายมือเช่นนี้ อุปาทินนกสังขารเป็นทุกข์โดยธรรมดา แลเป็นทุกข์เพิ่มขึ้นเพราะการถือด้วยประการฉะนี้.

อนึ่ง สังขารทั้งหลายเหล่านั้น เป็นแต่สภาวธรรมอย่างหนึ่ง ๆ ปัจจัยแต่งให้คุมกันเข้าคือเป็นขันธ์ ๕ คือรูป ได้แก่ร่างกาย เวทนา ความเสวยอารมณ์ คือเป็นสุข ทุกข์หรืออุเบกขา สัญญา ความจำอารมณ์มีรูปเป็นต้น สังขาร อารมณ์อันเกิดกับจิต คือ ความดำริคิดอ่าน วิญญาณ ความรู้อารมณ์ คือ เห็นรูปเป็นต้น เป็นอายตนะ ๖

คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เช่นจอมปลวก มีช่องภายนอกห้า ภายในหนึ่ง ซึ่งคอยรับอารมณ์ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เข้าไปทำให้เกิดวิถีจิตแลความคิดอ่านเป็นลำดับ เป็นธาตุ ๖ คือ ปฐวีธาตุ ได้แก่รูปที่เป็นส่วนแข็ง อาโปธาตุ ได้แก่รูปที่เป็นส่วนเหลว เตโชธาตุ ได้แก่ความอบอุ่นแลร้อน วาโยธาตุ ได้แก่ส่วนที่พัดขึ้นพัดลง อากาสธาตุ ได้แก่ช่องว่าง วิญญาณธาตุ ได้แก่ความรู้อะไรได้ เป็นอินทรีย์ ๖ คือ ตาเป็นใหญ่ในการเห็นรูป หูเป็นใหญ่ในการฟังเสียง จมูกเป็นใหญ่ในการสูบกลิ่น ลิ้นเป็นใหญ่ในการชิมรส กายเป็นใหญ่ในการรับสัมผัส ใจเป็นใหญ่ในการคิดอ่าน หรือย่นเข้าเป็นนามคือจิตแลเจตสิก กับรูปคือร่างกาย สภาวธรรมเหล่านี้ต่างอาศัยกันเป็นไป เช่นมนุษย์กับเรือต่างอาศัยกันไปได้ในมหาสมุทรฉะนั้น ถ้าพรากออกจากกัน ต่างก็เป็นไปไม่ได้ สังขารเป็นสภาวธรรมอย่างหนึ่ง ๆ ควบคุมกันเข้า เป็นไปตามธรรมดา ไม่ใช่ของใคร จึงนับว่า อนตฺตา ไม่ใช่ของตน.

ปัญญา รอบรู้ในกองสังขารโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ดังพรรณนามาแล้วนั้น ชื่อว่าวิปัสสนาปัญญา.

ศีล สมาธิ ปัญญา มีเนื้อความสังเขปดังพรรณนามานี้ เป็นหลักแห่งความปฏิบัติในพระพุทธศาสนา เมื่ออุบาสกอุบาสิกาทราบหลักแล้วตั้งใจปฏิบัติตาม แลหมั่นฟังธรรมเทศนา ความรู้ก็จะกว้างขวางขึ้นโดยลำดับ ได้รับผลแห่งการถือพระพุทธศาสนาตามควรแก่ความปฏิบัติของตน ๆ.

ปตฺติทานคาถา

(สำหรับพระสงฆ์สวด หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ ปตฺติทานคาถาโย ภณาม เส.

(สวดพร้อมกัน)

ยา เทวตา สนฺติ วิหารวาสินี,
ถูเป ฆเร โพธิฆเร ตหึ ตหึ.
ตา ธมฺมทาเนน ภวนฺตุ ปูชิตา,
โสตฺถึ กโรนฺเตธ วิหารมณฺฑเล.
เถรา จ มชฺฌา นวกา จ ภิกฺขโว,
สารามิกา ทานปตี อุปาสกา.
คามา จ เทสา นิคมา จ อิสฺสรา,
สปฺปาณภูตา สุขิตา ภวนฺตุ เต.
ชลาพุชา เยปิ จ อณฺฑสมฺภวา,
สํเสทชาตา อถโวปปาติกา.
นิยฺยานิกํ ธมฺมวรํ ปฏิจฺจ เต,
สพฺเพปิ ทุกฺขสฺส กโรนฺตุ สงฺขยํ.

ฐาตุ จิรํ สตํ ธมฺโม, ธมฺมทฺธรา จ ปุคฺคลา.
สงฺโฆ โหตุ สมคฺโค ว อตฺถาย จ หิตาย จ.
อมฺเห รกฺขตุ สทฺธมฺโม, สพฺเพปิ ธมฺมจาริโน.

วุฑฺฒึ สมฺปาปุเณยฺยาม, ธมฺเม อริยปฺปเวทิเต.
ปสนฺนา โหนฺตุ สพฺเพปิ, ปาณิโน พุทฺธสาสเน.
สมฺมา ธารํ ปเวจฺฉนฺโต, กาเล เทโว ปวสฺสตุ.
วุฑฺฒิภาวาย สตฺตานํ, สมิทฺธํ เนตุ เมทนึ.
มาตา ปีตา จ อตฺรชํ, นิจฺจํ รกฺขนฺติ ปุตฺตกํ.
เอวํ ธมฺเมน ราชาโน, ปชํ รกฺขนฺตุ สพฺพทา.

ถวายสังฆทานดังนี้

(ว่า นโม ๓ หน)

◎ อิมานิ {อหํ / มยํ} ภนฺเต ภตฺตานิ สปริวารานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยา- {มิ / ม} สาธุ {เม / โน} ภนฺเต สงฺโฆ อิมานิ ภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ {เม / อมฺหากํ} ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำถวายสลากภัตดังนี้

(ว่า นโม ๓ หน)

◎ เอตานิ {อหํ / มยํ} ภนฺเต ภตฺตานิ สปริวารานิ อสุก- {สาลายํ / ฐาเน} ฐปิตานิ

ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยา- มิ ม สาธุ เม โน ภนฺเต สงฺโฆ เอตานิ ภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ เม อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำถวายข้าวสารดังนี้

(ว่า นโม ๓ หน)

๑ อิมานิ อหํ มยํ ภนฺเต ตณฺฑุลานิ สปริวารานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยา- มิ ม สาธุ เม โน ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ อิมานิ ตณฺฑุลานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ เม อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำถวายผ้าป่าดังนี้

(ว่า นโม ๓ หน)

๑ เอตานิ อหํ มยํ ภนฺเต จีวรานิ สงฺฆสฺส โอโณชยา- มิ ม สาธุ เม โน ภนฺเต สงฺโฆ เอตานิ จีวรานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ เม อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำถวายผ้าอาบน้ำฝนดังนี้

(ว่า นโม ๓ หน)

อิมานิ {อหํ / มยํ} ภนฺเต วสฺสิกสาฏิกจีวรานิ สงฺฆสฺส โอโณชยา{มิ / ม} สาธุ {เม / โน} ภนฺเต สงฺโฆ อิมานิ วสฺสิกสาฏิกจีวรานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ {เม / อมฺหากํ} ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำถวายผ้าอัจเจกจีวร (ผ้าจำนำพรรษา) ดังนี้

(ว่า นโม ๓ หน)

อิมานิ {อหํ / มยํ} ภนฺเต อจฺเจกจีวรานิ สงฺฆสฺส โอโณชยา{มิ / ม} สาธุ {เม / โน} ภนฺเต สงฺโฆ อิมานิ อจฺเจกจีวรานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากญฺเจว มาตาปิตุอาทีนํ ญาตกานญฺจ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำถวายน้ำมันน้ำผึ้งน้ำอ้อยดังนี้

(ว่า นโม ๓ หน)

สรโท นามายํ ภนฺเต กาโล {สมฺปตฺโต / อาสนฺโน} ยตฺถ ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ สารทิกาพาเธน อาพาธิกานํ ภิกฺขูนํ ปญฺจ เภสชฺชานิ อนุญฺญาสิ สปฺปึ นวนีตํ เตลํ มธุํ ผาณิตํ มยนฺทานิ ตกฺกาลสทิสํ

อิมํ กาลํ สมปตฺตา
อาสนฺนา ตสฺส ภควโต ปญฺญตฺตานุคตํ ทานํ ทาตุกามา เตสุ ปริยาปนฺนํ มธุํ จ เตลํ จ ภิกฺขูนญฺเจว สามเณรานญฺจ โอโณชยา-

มิ / ม สาธุ เม / โน ภนฺเต อยฺยา ยถาอาภตํ มธุํ จ เตลํ จ ปฏิคฺคณฺหาตุ

เม
อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำถวายผ้ากฐินทานดังนี้

(ว่า นโม ๓ หน)

อิมํ ภนฺเต สปริวารํ กฐินทุสฺสํ สงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมํ สปริวารํ กฐินทุสฺสํ ปฏิคฺคณฺหาตุ ปฏิคฺคเหตฺวา จ อิมินา ทุสฺเสน กฐินํ อตฺถรตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำถวายเสนาสนะแก่สงฆ์ดังนี้

(ว่า นโม ๓ หน)

ยคฺเฆ ภนฺเต สงฺโฆ ชานาตุ อหํ (หลายคนว่า มยํ) สงฺฆสฺส ผาสุวิหารํ อากงฺขมาโน (หลายคนว่า อากงฺขมานา) วิหารทาเน จ อานิสํสํ สมฺปสฺสมาโน (หลายคนว่า สมฺปสฺสมานา) อตฺตโน ธนํ ปริจฺจชิตฺวา อิมํ เสนาสนํ การาเปตฺวา สงฺฆสฺส นิยฺยาเทมิ (หลายคนว่า นิยฺยาเทม) สาธุ เม (หลายคนว่า โน) ภนฺเต

สงฺโฆ อิมํ เสนาสนํ ปฏิคฺคณฺหาตุ ปฏิคฺคเหตฺวา จ ยถาสุขํ ปริภุญฺชตุ มยฺหํ (หลายคนว่า อมฺหากํ) ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำบูชาพระในการเดินเวียนเทียนวันวิสาขบูชา

วันวิสาขบูชา คือเพ็ญกลางเดือนหก นับเป็นวันสำคัญในพระ-พุทธศาสนา เพราะเป็นวันประสูติแลวันตรัสรู้ แลวันเสด็จดับขันธ-ปรินิพพาน ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นพระบรมศาสดาแห่งเรา ท่านทั้งหลาย เมื่อถึงอภิลักขิตสมัยเช่นนี้แล้ว พุทธศาสนิกชนที่ได้มีชีวิตตลอดมาปีหนึ่ง ควรทำสักการบูชา ด้วยสักการวรามิส ด้วยน้ำจิตอันเลื่อมใส ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จักได้เสวยอานิสงส์เป็นผลโดย อนุสสตานุตตริยคุณ พึงบูชาด้วยพระบาลี ดังนี้

ยมมฺหโข มยํ ภควนฺตํ สรณํ คตา, โย โน ภควา สตฺถา, ยสฺส จ มยํ ภควโต ธมฺมํ โรเจม. อโหสิ โข โส ภควา วิสาขปุณฺณมิยํ มชฺฌิเมสุ ชนปเทสุ อริยเกสุ มนุสฺเสสุ อุปฺปนฺโน (โส) ขตฺติโย ชาติยา โคตโม โคตฺเตน, สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต, สมฺมาปโยคมาคมฺม สมฺมาปธานมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย วิสาข-ปุณฺณมิยํ อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธ. สตฺเตสุ การุญฺญํ ปฏิจฺจ ธมฺมญฺจ เทเสนฺโต วินยญฺจ ปญฺญเปนฺโต, อปรภาเค ตสฺมิํเยว วิสาขปุณฺณมิยํ กุสินารายํ อุปวตฺตเน มลฺลานํ สาลวเน ยมกสาลานมนฺตเร อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพุโต,

ตสฺส โข ปน ภควโต อยญฺจ ถูโป ปฏิฏฺฐาปิโต อยญฺจ ปฏิมา ปติฏฺฐาปิตา, มยญฺจมฺห อิมํ เจติยฏฺฐานํ สมฺปตฺตา, ตํ อนุสฺสรมานา อิมสฺมึ เจติยฏฺฐาเน อิเมหิ ทีปธูปปุปฺผาทิสกฺกาเรหิ ตํ ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สุจิรปรินิพฺพุตสฺสาปิ อภิปูชยาม. สกฺกจฺจญฺจ ติกฺขตฺตุํ ปทกฺขิณํ กริสฺสาม.

เราทั้งหลายถึงพระผู้มีพระภาคพระองค์ใดเป็นที่พึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด เป็นศาสดาครูสอนของเราทั้งหลาย ๆ ชอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์ใด พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ได้อุบัติขึ้นแล้วในมัชฌิมประเทศ ซึ่งเป็นที่อยู่ของมนุษย์ชาวอริยกะทั้งหลาย ในวันวิสาขบูรณมีเช่นวันนี้ พระองค์เป็นกษัตริย์โดยชาติ เป็นโคตมะโดยวงศ์ เป็นบุตรแห่งศากยกษัตริย์ ออกทรงบรรพชาแต่ศากยสกุล ทรงอาศัยประโยคแลความเพียร และกระทำในใจโดยชอบ ได้ตรัสรู้แล้วซึ่งพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นองค์พระอรหันตสัมมาสัมพุทธะเจ้า เป็นพระสยัมภูตรัสรู้เอง ไม่มีอาจารย์สั่งสอน ในวันวิสาขบุรณมีเช่นวันนี้ พระองค์อาศัยความกรุณาในหมู่สัตว์ ตรัสเทศนาสั่งสอนสัตว์ แลบัญญัติวินัยสิกขาบท เพื่อจะให้สัตว์พ้นจากทุกข์ ในวัฏฏสงสาร กำหนดกาลนานได้ ๔๕ พรรษา ครั้นกาลภายหลัง พระองค์ก็เสด็จดับขันธปรินิพพาน ด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ณ ระหว่างไม้รังทั้งคู่ ในป่าสาลวันของมัลลกษัตริย์ทั้งหลาย ใกล้กรุงกุสินารา ในวันวิสาขบุรณมีมงคลสมัยอภิลักขิตกาลเช่นวันนี้ จอมเจดีย์ปฏิมากรรูป

เปรียบนี้ นักปราชญ์ท่านประดิษฐานตั้งแต่งไว้ ก็เราทั้งหลายมาถึงแล้วซึ่งเจดียสถานเช่นนี้ ระลึกถึงองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคนั้น ขอบูชายิ่งแก่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ที่ปรินิพพานนานแล้ว ด้วยเครื่องสักการะทั้งหลายเหล่านี้ มีประทีปธูปเทียนดอกไม้เป็นต้น ในเจดียสถานนี้ อนึ่งข้าพเจ้าทั้งหลายจักกระทำประทักษิณเดินเวียนรอบเบื้องขวา สิ้นวาระสามรอบโดยความเคารพ ณ กาลบัดนี้

วิสาขะรุ่งเวลาเช้าวันแรมค่ำหนึ่ง ให้สัตบุรุษพร้อมกัน อาราธนาศีล ๕ รับนิตยศีลเสร็จแล้ว ให้พร้อมกัน กราบพระสามหน แล้วนั่งคุกเข่ากล่าวคำอำลาพระว่า หนฺททานิ มยํ ภนฺเต คจฺฉาม พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียา พระท่านว่า ยสฺสทานิ ตุมฺเห กาลํ มญฺญถ พร้อมกันรับว่า สาธุ ภนฺเต เป็นเสร็จการ พากันกลับไปบ้านได้ตามชอบอัธยาศัย

ร. พ. มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร พระนคร
นายพินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา ๔/๒/๒๕๑๐

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
ถนนพระสุเมรุ หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร โทร. 23111
นายพินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ. ๒๕๑๐